

A' Bóldogságos Szűz Máriának Szíves Tisztelője
című kéziratos énekeskönyv

A gyulafehérvári Batthyaneum különféle gyűjteményei nemcsak erdélyi vagy magyar viszonylatban, de európai összehasonlításban is igen nagy értéket képviselnek. Az alapító Batthyány Ignác (1741–1798) erdélyi római katolikus püspök (1781–1798) az 1783-ban felosztatott trinitárius rend gyulafehérvári, várbeli templomát könyvtár és csillagvizsgáló, a rendházat pedig a papnevelde céljaira rendelte. A könyvtár leghíresebb darabja a IX. század legelejére datált *Codex aureus* vagyis *Aranykódex*, amit Batthyány Migazzi Kristóf bécsi érsek, váci püspöktől vásárolt, aki bécsi könyvtárának eladásával a Vácott megkezdett nagyszabású építkezéseket kívánta támogatni.¹ A Batthyaneum azonban sok olyan kevésbé ismert értéket is rejt, amely szintén megismerésre érdemes. Úgy vélem, ilyen az a mindeddig ismeretlen kötet, amelyről jelen tanulmány beszél. Reményeim szerint feltárul az olvasó előtt egy viszonylag kései kéziratos énekeskönyv története – történetek, amelyek könyvhöz és tartalmához, kézíráshoz és az író kézhez, intézmények és közösségek történetéhez kötődnek.

A Batthyaneumban kutatva két figyelemreméltó kéziratos énekeskönyvet találtam: az első *Az Isten és az Oe szentanyának dicséretire való szép énekek Zserdényi János Szabad=Botthyani Iskola Mester által egben irattak Anno 1760* (Batthyaneum III–128), a második pedig *A' Bóldogságos Szűz Máriának Szíves Tisztelője. /Iratattott/ Székely-Udvarhelyt 1800 Esztendőben* (Batthyaneum III–133).

Zserdényi énekeskönyve kétségkívül a Fejér megyei Szabadbattyánból származik, a Batthyány család ősi, névadó birtokáról. Ignác születésekor a család már régen Németújváron élt, mégis valószínű, hogy az énekeskönyv közvetlenül is kapcsolódik Batthyány püspök személyéhez vagy családjához. A Zserdényi-énekeskönyv nyelve igen ízes, őző nyelvjárásban íródott.

¹ Vö. és bővebben lásd Dárja, Ileana (2010), A Romániai Nemzeti Könyvtár Batthyaneum fiókkönyvtára, egy nyugati könyvgyűjtemény, in Bernád Rita (szerk.), *Egyházi gyűjtemények szolgálatában. A gyulafehérvári millenniumi konferencia tanulmánykötete*. Kolozsvár, Verbum. 25–34.; Jakó Zsigmond (1991), Batthyány Ignác, a tudós és tudományszervező, *Erdélyi Múzeum LIII. 1–4.*, (1991) 76–99.

Szerkezetileg a közösségi, liturgikus használatra szánt énekeskönyvekkel rokonítható. Latin bevezető imádságokkal és IV. Szixtusz pápától vett *indulgentia*-szövegekkel kezdődik, ezt követik a mise állandó részei. Szép trópusos *Kyrié*-ket tartalmaz, valamint magyar nyelvű szövegeket és énekeket az állandó részek idejére. Az énekek nagyhányada szentségi és Mária-ének. A kötet nem kottás, de tartalmaz nótajelölést.

*A két énekeskönyv a Stoll-bibliográfiában
és a Batthyaneum katalógusaiban*

Stoll Béla bibliográfiája² a 262. sorszám alatt hozza Zserdényi János énekeskönyvét, az 1800-ban, Székelyudvarhelyen írt énekeskönyvet azonban nem ismeri. Miért nem? A bibliográfia bevezető tanulmánya leszögezi a kéziratok beválogatásának kritériumait és közli azon köteteket, kéziratokat vagy kéziratredékeket, amelyek e szűrők alapján kimaradtak a bibliográfiából. A székelyudvarhelyi énekeskönyvet itt sem találjuk.

A Stoll-bibliográfia Zserdényi énekeskönyve kapcsán Klaniczay Tibor beszámolójára hivatkozik, aki erdélyi kutatásairól ír. Itt említi a gyulafehérvári „Batthány Dokumentációs Könyvtárban” végzett kutatását, amelynek eredményeként négy újabb kéziratot talált (61–64. számok). Ezek közül csak a 64-es számú tartalmaz énekeket – ez Zserdényi János énekeskönyve.³ Az 1800-as énekeskönyv ismeretlen maradt a bibliográfia készítői előtt, bár Klaniczay szándéka éppen az ismeretlen kéziratok és RMK-k felkutatása volt.⁴ A Stoll-bibliográfia újabb kiadásait az idő közben előkerült több mint 400 új tétellel indokolta.⁵ A feltérképezést természetesen csak abbahagyni lehet, befejezettnek tekinteni aligha. Ezért is kecsesgató egy olyan kötetre lenni, amelyről úgy tűnik, ismeretlen. De vajon valóban ismeretlen? Kitől származik az énekeskönyv? Érdekes és figyelemreméltó ismeretlenségén túl is? Egyebek közt ilyen kérdésekre keresem a választ.

A Batthyaneum különféle gyűjteményeiről több katalógus született. Érdekes, hogy énekeskönyvünk csak a legfrissebben, a Szentiványi-féle katalógusban

² Stoll Béla (2005), *Magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája*, Budapest, Balassi Kiadó.

³ Vö. Klaniczay Tibor (1954), Beszámoló a Román Népköztársaság könyvtáraiban végzett kutatásaimról (Adalékok kéziratos énekeskönyveink történetéhez), in *A Magyar Tudományos Akadémia I. (Nyelv- és Irodalomtudományi) Osztályának Közleményei – V. kötet, 1–4. szám*. Szerk. Lakó György, Szabolcsi Bence és Tolnai Gábor, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 345–384, 64. pont.

⁴ Vö. Klaniczay 1954:347.

⁵ Vö. Stoll 2005.

szerepel.⁶ A korábbi katalógusok (Cseresznyés A. 1824, Beke A. 1871, Varijú E. 1899) még nem említik, ezért elképzelhető, hogy később került a könyvtár gyűjteményébe. Szentiványinál a 439. szám alatt találjuk *A' Bóldogságos Szűz Máriának Szives Tisztelője* című könyvet. Leírása szerint anyaga papír, mérete 184 × 114 mm, terjedelme 77 lap (154 oldal), szövegtörzse egy oszlopba szedett, bőrkötésű, keletkezési éve 1800. Két szövegrészt szemlél, végül pedig az énekeskönyv jelzetét közli: *III–133*.⁷

Szentiványi katalógusa végén felállított rendszerezésekben énekeskönyvünket az *Aetas Manuscriptorum* – keletkezés ideje szerinti besorolásban a XIX. századi kéziratok között találjuk.⁸ A *Materia Operum*, a kéziratok tárgya alapján a *Libri liturgici*, Liturgikus könyvek csoportban látjuk, azon belül is a *Libri devotionis privatae* – magánajátossági könyvek alcsoportjában.⁹ Nyelve szerint mindkét könyv a *Lingua Hungarica* csoportban van, származási helyükre nézvést pedig a *Regnum Hungariae* kategóriában. A *Possessores antecedentes* – előző tulajdonosok között egyik könyv sem jelenik meg. Az *Authores* részben, a szerzők jegyzékében ott találjuk Zserdényi János nevét,¹⁰ az 1800-ból való énekeskönyv szerzőjéről, összeállítójáról azonban nemcsak az énekeskönyv nem beszél, de Szentiványi sem. Tényleg teljes mértékben hallgat ez az énekeskönyv az alázatos anonimitásba burkolódzó íróról, szerkesztőről, aki monogramot sem hagy maga után, egyszerűen beéri az „OAMDG”, a *Mindent Isten nagyobb dicsőségére!* kétszeri feltüntetésével!¹¹

A' Bóldogságos Szűz Máriának Szives Tisztelője című énekeskönyv¹²

Egy könyvvel való találkozásunk rendszerint a könyv tábláival, borítóival kezdődik. Énekeskönyvünk borítótáblái papírok összeragasztásából nyert kemény kartontáblák, amelyet bordóra pácolt bőrborítás takar. A bőr szép

⁶ Szentiványi, Robertus (1958), *Catalogus concinnus librorum manuscriptorum Bibliothecae Batthyányanae*, Szeged, Hungaria. (Bibliotheca Universitatis Szegediensis et Unio Universitaria ad investigandam veterem litteraturam hungaricam.)

⁷ Vö. Szentiványi 1958:237.

⁸ Vö. Szentiványi 1958:302.

⁹ Vö. Szentiványi 1958:303. – Itt érdemes megjegyezni, hogy Zserdényi János énekeskönyvét Szentiványi nem a liturgikus könyvek közé, hanem az irodalmi könyvek közé sorolja, ámbar az meglátásom szerint szerkezetileg és tartalmilag szorosabban tartozna a liturgikus könyvekhez.

¹⁰ Vö. Szentiványi 1958:335.

¹¹ Vö. *A' Bóldogságos Szűz Máriának Szives Tisztelője, /Irattatott/ Székely-Udvarhelyt 1800 esztendőben*, Batthyaneum III-133, pag. 145. és 152. (A későbbiekben: *A' BSzMSzT*).

¹² A továbbiakban szövegekői említésben is gyakran, mint az *énekeskönyv* vagy *A' BSzMSzT* használjuk.

kivitelű, de különlegesnek nem mondhatnánk. Szembeötlő a bőrbe nyomott, ezüstösre festett, korabeli stíl szerinti virág és növényi ornamentika, amelyek a táblák szegélyeit és a középre elhelyezett monogramokat keretezik. Az elülső borítóján az *IHS* betűjel, a hátsón pedig a *MAR* rövidítés található. Mindkettő meglehetősen beszédes. Alapértelmében „az *IHS* betűjel Jézus görög nevének rövidítése (*IHSOYS*). A későbbi latin olvasat más jelentést is adott neki: *Iesus Hominum Salvator* – Jézus az emberek megváltója, a jezsuita értelmezés és olvasat pedig: *Iesum Habemus Socium* – Jézus a mi társunk.”¹³ Kedvelt Krisztus-szimbólummá vált a középkor idején, főként a domonkos és ferences szerzetesek révén, a fiatal jezsuita rend pedig rendi jelvényének központi elemévé tette. A *MAR*, természetesen a Boldogságos Szűz Mária nevének rövidítése, a Mária-tisztelet, máriás lelkiség jele, így utalhat a Mária Kongregációkra, hisz gyakran vizionlátjuk a kongregációs albumok fatábláin is. A két tábla mintegy megjeleníti az ismert köszöntést, amely a könyv tartalmát is összefoglalja: *Dicsértessék Jézus és Mária szent neve!*

A táblák állapota szintén információértékű, hiszen a kopás, elszíneződések és kisebb torzulások révén jól látható, hogy hosszabb-rövidebb időn át használatban volt a könyv.

Az első oldalon a cím nagybetűs feltüntetése mellett hely- és időmegjelölést találunk: *Írattatott Székely Udvarhelyt 1800. Esztendőben – az írattatott szó nehezen kivehető, jól láthatóan valamikor megpróbálták kitörölni. Ezen az oldalon és a borító belső oldalán könyvtári pecsétetek és a könyv könyvtári jelzetei (például *Ms III-133, Inv. 448, Z, IV 21*) láthatók. Csak és kizárólag a Batthyaneum pecsétje tűnik fel, *ex-libris*-jelölés vagy más pecsét nem.*

A könyv utolsó oldalán egy tartalomjegyzék-félet találunk, amely a könyv tíz énekének könnyebb elérését segíthette. Egy későbbi szemelvényes énekválogatással állhatunk szemben, amelyet az üresen hagyott utolsó oldalra írtak össze. A lap felső részének 3-4 mm-es sávját valamikor levágták, így bár az írásnak látszik a szegélye, nem olvasható a cím. Egy későbbi szerkesztőt bizonyít az eltérő írás – ami csak itt látható a könyvben, a más színű tinta és az eltérő helyesírási normakövetés, a könyv egészétől különböző személyi jegyek. A korábbiakkal ellentétben például itt jól látható a különbségtétel a hosszú és rövid magánhangzók, főként az *ö* és *ő* betűk jelölése között.¹⁴

¹³ Nóda Mózes (2009), *Liturgia. Szentmise, zsolozsma, szentségek, keresztény szimbólumok*, Kolozsvár, Presa Universitară Clujeană – Kolozsvári Egyetemi Kiadó. 289.

¹⁴ Vö. *A'BSzMSzT* 1800:154.

A könyv szerkezete

Az énekeskönyv öt tematikus egység köré épül: 1. *A Boldogságos Szűz Mária tisztelete* – a legterjedelmesebb és leghangsúlyosabb rész, a könyv első 47 oldalát tölti ki. 2. *Az Úr Jézus keresztyje és szenvedése előtti tisztelet* – az első résszel vetekedik úgy terjedelmi (49–96.), mint fontossági szempontból. 3. *Jézus Szentséges Szívének tisztelete* (97–119.). 4. *A Kisdéd Jézusnak és dajkájának, Szent Józsefnek tisztelete* (121–134, 151–153.). 5. *Szent István és Szent Imre tisztelete* (137–144.). Ezen kívül egy hosszabb és egy rövidebb imádságot találunk a könyv utolsó előtti lapjain (146–150.), amelyek nem besorolhatók egyik témakörbe se, hiszen ez egy hálaadó és egy önátadó ima, pápai *indulgencia*-imádság.

A' BSzMSzT összesen 52 éneket és 20 imádságot számlál. Ezek teljes jegyzékét függelékben közlöm.

Két mottószerű idézet

Az énekeskönyv legelején két idézettel, mottóval találkozunk. Összesen négy alkalommal találjuk ugyanezt a mottó-párost a könyv főbb egységeinek kezdetekor, a 2., 50., 98. és 122. oldalakon. Megelőzik az énekeket és imákat, mintegy imádkozás előtti imaként, (ön)felszólításként. Ezek használatával a könyv nagy hagyományba kapcsolódik be, hisz több XVII–XVIII. századi énekeskönyvben megtaláljuk nemcsak a mottóhasználat tényét, de láthatjuk ugyanezt a szentpáli idézetet is.¹⁵ A *Cantus Catholici* címlapján¹⁶ magyarul, továbbá a kevéssel későbbi Kájoni-féle énekeskönyvben, a *Cantionale Catholicum*ban latin és magyar nyelven egyaránt, hasonlóképp a kötet elején, a címlap hátoldalán.¹⁷ Ugyanúgy megtaláljuk a magyar nyelvű idézetet a mi énekeskönyvünkkel majdnem egyidejű *Cantus Catholici ex Editione Szeleptseniana*

¹⁵ „Tellyesedgyetek-bé Szent Lélekkal, Szólván magatok Közöt Zsoltárokkal, és ditsirétekel, és lelki énekekkel, énekelvén és ditsiretet mondván a' ti Szivetekben az Úrnak. Ad Ephes. 5. v. 19.” – A' BSzMSzT 1800:2.

¹⁶ Vö. Szöllősi Benedek (1651), *Cantus Catholici Régi és Új Deák, és Magyar Ajítatos' Egyházi Énekek es Litaniak: Kikkell a' Keresztyének esztendő által való Templomi Solennitásokban, Processiókban, és egyéb ajítatosságokban szoktak élni. Most újonnan egybe szedettek, és a' Keresztyének Lelki épületekre, és vigasztalásokra, ki-botsáttattak*, h. n. [Lőcse, Lorenz Brewer], 1651. (RMNY 2381) A címlap rektóján.

¹⁷ Lásd Kájoni János (1676), *Cantionale Catholicum, Régi és Új, Deák és Magyar Áítatos Egyházi Énekek, Dicsérétek, Solárok es Lytániák*, a Csíki Kalastromban [Csíksomlyó], Ferences ny. Kassai András. (RMK I 1188) A címlap verzóján. – Vö. Domokos Pál Péter (1979), „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Kájoni János: *Cantionale Catholicum*. Petrás Incze János: *Tudósítások*, Budapest, Szent István Társulat. 154.

1792. évi kiadásának címlapján is.¹⁸ Az itt használt idézet az Ef 5,19 fordítása, amely szóról szóra megegyezik a mi könyvünkben lévővel.

A második mottószerű idézet¹⁹ Szent Ágoston *Sermones*-éből származik.

Első rész:
A' Bóldogságos Szűz Máriának Szives Tisztelője
(1–47.)

A címadó első fejezet öt „utazást” tartalmaz „A' Bóldogságos Szűz Máriának Szent Képihez” (7, 21, 29, 35, 40.). Minden út három más-más Mária-éneket fűz egybe.

A fejezet kezdőéneke „A' Bóldogságos Szűz Máriának Köszöntésire Induló Utazónak Éneke” (3–4.), egy háromszakaszos, invokációjellegű ének, amelyet a szerkezeti logika szerint, a következő öt út bármelyikének kezdetekor el kell énekelni. Kezdő sorait (*Indullyatok lábaim Istennek Szent Annyához, / Mindenkoron Szepültelen Szép Szűz Máriához*) (3.) követi a *Szent Pátrónusok* segítségül hívása, hogy az utazó mennyei áldásokkal végig tudja járni az utat és célhoz érjen. Az égi pártfogókat kétszer is nevükön nevezi: Szent József, Szent Angyal, Szent Imre és Szent Margit (3–4.), őket kéri az ének, hogy mutassák be az imádkozót és áldozatát a Kegyelmekek Anyjának.

Ezt követi egy lista arról, hogy a Bóldogságos Szent Szűz mely képeihez vezethetnek az utak. Egy fajta lajstroma ez a korabeli Mária-kegyhelyeknek a *Nevezetes Tsúdálatos Képei a' Bóldogságos Szűz Máriának* címmel (5.). A lista a távolitól halad a közelihez, az olaszországi *Lóretó* és stájerországi *Mária-Czel* után az akkori Magyarország területéről következnek kegyhelyek: *Mária-Thál*,²⁰ *Sás-vár*, *Dömölk*,²¹ *Kolozsvár*, *Mária-Póts*, *Radna*, *Nagy Szom-*

¹⁸ Vö. *Cantus Catholici ex Editione Szeleptseniana. Régi, és Új, Deák, és Magyar Ájtatos Egyházi Énekek és Litániák. Mellyekkel a' Keresztyének Esztendő által való Templomi Solennitásokban, Protzessiókban, és egyéb ájtatosságokban szoktak élni: Most újonnan, más több szép énekekkel meg-szaporítatván, és a' Keresztyéneknek sok szép Lelki épületekre, és vigasztalásokra ki-botsáttattak*, Budán, és Nagyszombatban, a' Királyi Akadémiának Betűivel. A címlap rektóján. Petrik I. 380.

¹⁹ „Mi vagyon az új énekekben, hanem új Szerelem? Az énekelés a' Szeretőé. Ennek az Énekesnek Szép szava a' Szent Szeretetnek búzgósága. S. Augustinus Serm. 256. de temp.” – *A'BSzMSzT* 1800:2.

²⁰ A Pozsony melletti Máriavölgy (ma Marianka, Szlovákia), kegyszobra Árpád-kori, a legrégibb a történelmi Magyarországon. – Vö. Barna Gábor (1990), *Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon*, h. n., Panoráma. 20.

²¹ Eredetileg bencések gondozta, ősi búcsújáró hely. Ismert neve Celldömölk – a „magyar Mariacell”. Vas megyei kisváros a Szobathelyi egyházmegye területén. Szobrát a török időkben elmenekítették, amit a XVIII. században a Mariazelli Szűzanya szobrának másolatával pótolta. – Vö. Barna 1990:17–18, 22, 45.

bat, *Fertő Mellyék*,²² végül pedig „Csíksomlyón, Erdély-Országban a' székellyeknél” (5.). Ezt követi az indulás előtti imádság és a hódolat leírása: keresztvetés, *Miatyánk* és *Üdvözlégy*, majd térdepelve, áhítatosan további hét *Miatyánk* és hét *Üdvözlégy* a Bóldogságos Szűz Mária tiszteletére. Az ezt követő öt utazás szerkezete mindig azonos, vannak bennük állandó és változó szövegrészek. Állandó az út kezdetének és végének imádsága és éneke. Ezek az első útnál láthatók, a későbbi 2–5. utazásnál a kezdő és a záró szövegekhez oldalmegjelöléssel történik vissza- vagy előreutalás.²³

Az énekek után hosszabb imádság következik *Térdepelve mondandó Imádság a Bóldogságos Szűz Máriának Szent Képe előtt* címmel (16–20.). A Szűz Mária (képe) elé megérkezett zarándok imája ez, amelyből egy utólagos szerkesztő kíméletlenül át- és kihúzott több szövegrészt, de néhány szó kivételével nem annyira erősen, hogy azt ma is ki ne olvashatnánk. Ennek az imának összességében mintegy jó egyharmada kihúzott szöveg.²⁴ Az utazás végi imádságot a kép előtti hódolatra való felszólítás zárja, valamint a képpel adandó áldás szövege. A fejezetzáró ének az *Üdvöz-légy Szűzszek' virága, / Tsil-lagoknál fényesebb* kezdetű himnikus Mária-ének (47.).

Második rész:

A' Fel-feszítettett Názáreti Úr Jézus Krisztusnak áitatos Imádója (49–96.)

Szerkezetileg az első fejezethez hasonló: a címoldalt követi a két mottó, majd az útra indulók éneke, *A' Szent Kereszthez a' Kálvária hegyére a' fel-feszítettett édes Üdvöztöknnek Imádsára Siető Utazónak Éneke* (51–52.). Ebben az invocációszerű énekben az utazó előkészíti lelkét és égi segítőtökét hív, akik a kereszt alatt jelen voltak: a Fájdalmas Szűzanyát, János apostolt és Mária Magdolnát, továbbá az *őrző Szent Angyalt*.

Ezt követi öt *Utazás A' Fel-feszítettett Názáreti Úr Jézus Kristusnak Szent Keresztyéhez a' Kálvária-hegyire* (52–96.). Az utazás a hódolattal és az imák rendjének leírásával kezdődik, de míg az előző részben a kezdeti *Miatyánkot* és *Üdvözlégyet* további hét-hét követte, itt csak ötöt-ötöt szükséges mondani,

²² Fertőszentmiklósról utalhat a megnevezés, a Fájdalmas Szűzanya kegyhelyére, a Kisalföld nyugati peremén, a Fertő tótól délre, a mai Győr-Moson-Sopron megyében, a Győri Egyházmegyében. –Vö. Barna 1990:67.

²³ A *Második Utazás* végén például: „Térdepelve mondandó Imádságot / a' Bóldogságos Szűz Máriának Szent Képe előtt Lásd pag. 16^a/Végtére mit Kellyen tselekedni, / Lásd fellyebb pag. 20^a” – *A'BSzMSzT* 1800:28.

²⁴ Az énekeskönyvben több helyütt találkozunk kihúzásokkal, utólagos szerkesztői tevékenység nyomaival. Hogy hol mi került kihúzásra vagy betoldásra, egy hosszabb fejtegetésben kaphat helyet.

az Úr Jézus Öt Szent Sebének tiszteletére. Három-három saját éneket tartalmaz minden utazás, befejezésként pedig egy hat oldal hosszú imádságot. Ez a *Térdepelve mondandó Imádság a' fel-feszített Názáreti Úr Jézus Kristusnak Szent Keresztye alatt* (61–66.) egy rövidített hitvallással kezdődik, és Isten szeretetének felismerésére indítja, bűnbánatra sarkallja az imádkozót, aki könyörög a megtérés kegyelméért, irgalomért a halál órájában, s végül fogadást tesz a jó életre. Az imádság befejező kereszttetése után, a kézírásból ítélve maga az elsődleges szerző/szerkesztő írt be két választási lehetőséget az utazást záró énekhez.²⁵ Ezt követi a *Fenn-álva, a' Szent Keresztre / függesz-tett Szemmel. Kézben Zöldel- / -lő ágak' tartásával, egygyenlő fen- / Szóval, minden jelen-lévőktől egyszers- / -mind mondható Ének* (67–68.), amely nem más, mint a virágvasárnapi liturgiából jól ismert *Ditsőség és ditsiret te néked Megváltó / Királyunk* kezdetű himnusz. Bizonytalán az énekeskönyv egyik legrégebbi szövege, illetve annak magyar fordítása. Eredetijét, a *Gloria, laus et honor tibi sit Rex Christe Redemptor* kezdetű processziós himnuszt a 821-ben meghalt Theodulf Orleans-i püspök írta.²⁶ Az ének kitüntetett helyet kap az énekeskönyv „tartalomjegyzékében”: az egyetlen, amelynek nem kezdősorát látjuk, hanem ezt: *Gloria laus magyarul*.²⁷ Ez az énekszöveg gyakorlatilag teljesen egyezik a *Cantionale Catholicum*-ban lévő változattal.²⁸

Az út utolsó imája a nagypénteki szertartásra emlékeztet: imádság előtt földre kell borulni, meg kell csókolni a földet, aztán térdepelve, kitért karokkal fennhangon kell mondani az imádság szövegét.²⁹

A fejezeten belül több okból kitüntetett figyelmet érdemel az ötödik utazás, ezért fontosnak tartom ezzel részletesebben foglalkozni.

Ötödik Utazás

A' Fel-feszített Názáreti Úr Jézus Kristusnak Szent Keresztyéhez a' Kálvária hegyire (87–91.)

Az út első éneke, nótajelzése szerint a *Lauda Sion Salvatorem – Dicsérd Sion Megváltódat* kezdetű úrnapi szekvencia dallamára énekelendő. Szövege viszont nem mutat összefüggést a szekvenciával, bármennyire is magával ragadó, teológiai és művészileg is mestermű Aquinói Szent Tamás e himnusza. Az ének kezdő sora *Én Jézusom! Sebesítve, / Kereszt-fára fel-feszítve* nem tűnik

²⁵ „Vagy pag. 93^a: Tekints-le etc etc / Vagy pag. 146^a: Imádlak téged etc” – Vö. *A' BSzMSzT* 1800:66.

²⁶ Vö. *Dicsérvételek az Urat. Római katolikus népénektár liturgikus énekekkel, erdélyi változatokkal és imádságokkal* (2007), Szerk. A Főegyházmegyei Egyházzenei Bizottsága, Gyulafehérvár, Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség. 209 (89f – 1. számú ének).

²⁷ Vö. *A' BSzMSzT* 1800:154.

²⁸ Vö. Kájoni1676:188. – Vö. Domokos 1979:437.

²⁹ Vö. *A' BSzMSzT* 1800:69.

ismerősnek a *Cantionale Catholicum* gyűjteményében. Verstani, ritmikai vonásai mesterinek mondhatók, kitűnően illeszkedik a himnikus szekvencia-dallamhoz és figyelemre méltó a költői eszközök használata is.³⁰

Rendhagyó módon nem egy ének a következő ének, hanem – amint címezése is mondja kettő egyben: *Ötödik Utazás második és harmadik éneke* (89.). A szenvedő Krisztus és a bűnös ember dialógusára épít, három szakaszpárra, tehát hat szakaszra oszlik: *Keserves panaszszó a' Krisztusnak és Felelete a bűnösnek a' Kristus panaszszóára* címek alatt három-három szakaszra (89–91.). A párbeszédet Jézus kezdeményezi, ő hívja magához a bűnöst, míg a kegyelmi idő tart. Ezt követően Krisztus furcsamód perlekedésbe, panaszba kezd, szemrehányást tesz a bűnösnek, hogy annyi jótéteménye ellenére, miért keseríti őt rossz életével. Retorikailag hasonló az előbbi énekhez, de témája és a dialógusban lévő felek, a beszélgetés célzata egészen más. Az ének jól látható párhuzamot mutat a *Cantus Catholici* és a *Cantionale Catholicum* azonos kezdetű, többé-kevésbé azonos szövegű *Én Nemzetem Sidó népem, / Te-ellened mit vétettem* kezdetű énekével,³¹ amely a *Dicsérvétek az Urat* erdélyi énekeskönyvben is előfordul, két (egy „eredeti” és egy erdélyi) változattal.³² Ízesen tárgyalja egy 1824-ből való szertartásmagyarázat azt a különleges liturgikus közeget, amelyben felcsendül ez az ének a nagypénteki szertartásban.³³ Egy kortárs szakember így beszél ugyanerről: „A Mikeásszövegből merít a liturgia, amikor a nagypénteki szemrehányások (*improperia*) keretét megfogalmazza: »Én nemzetem, teellened mit vétettem? Vagy miben szomorítottalak meg? Felelj nekem!« A díszes dallamon megszólaló, két korátor által énekelt verseket ezután hármassal, kétnyelvű akklamáció követi. Ritka eset, hogy az egyház liturgiája egy szövegrészletnek a fordítását is megadja.”³⁴ Az említett *improperia* az *improperium*, ’panasz’ jelentésű szóból

³⁰ Vö. *A' BSzMSzT* 1800:87–88.

³¹ Lásd Kájoni 1676:160–161. és Lásd Domokos 1979:404, valamint lásd *Cantus Catholici ex Editione Szeleptseniana* 1792:109–110.

³² Vö. *Dicsérvétek az Urat* 2007:200–203 (88 és 88b. számú énekek).

³³ „Meddig a' keresztimádás vagy tisztelet tart, az alatt a' Kar több verseket, vagy szinte a' nép is ezen énekeket: *Én nemzetem, Zsidó népem* szomorúan éneklí, mellyekben Kristus előadatik, mintha szemére hányná a' Zsidó népnek az ő hálaadatlanágát, hogy annyi jókért a' mellyeket vett, miolta Egyiptomból kiszabadult, ennyi kinnal, gyalázzattal, éktelenséggel, és halállal (*improperia*) viszzafizet. A' Karnak két része közben éneklí görög és deák nyelven ama' *hármassal szentet* (*Trisagion*) szent Isten, szent erős, szent halhatatlan, irgalmazz mi nekünk.” – Rác András, Esztergami Szab. Kir. Város Plebanijának Káplánnya (1824), *Liturgika vagy a' Romai Keresztény Katolika Anyaszentegyház Szertartásainak Magyarazattya. Második Rész, Esztergamban, Nyomtatott Beimel Jó'sef Ts. Kir. Privilegiált és Orsz. Primási Könyvnyomtatónál.* 179–180.

³⁴ Jakabffy Tamás (2007), A szent háromnap énekelt szövegei, *Keresztény Szó. Katolikus kulturális havilap, XVIII./4,* (2007)19.

származik, a nagypénteki szertartásnak a kereszt behozatalakor megszólaló, X. századi refrénes éneke.³⁵

Feltűnően nagy különbséget láthatunk az ismert *improperia*-szöveg és énekeskönyvünk énekszövege között. Az *improperia*-ban a zsidó néphez szól a szenvedő Jézus, amely az évezredekken át kimutatott szeretete ellenére most mégis rágalmozza, gyalázza és megöli a kereszten. Ebben a retorikában a hallgató vagy éneklő keresztényben csak áttételesen adódik az önmagára értelmezés, majdhogynem kívül reked a történeteken, figyelni, ahogy „a gonosz zsidók” halálra kínozzák Teremtőjük szerető fiát.³⁶ Az énekeskönyvünkben lévő perlekedés egészen más. Jézus itt *énhozzám* szól, aki *ma* az ő keresztje előtt állok, megszólalása pedig kétségkívül kemény, ezzel is egészen emberi.

Farmati Anna beszél a XVII. századi népénekekben előforduló dialogizálásról és dramatizált narrációról, ez az ének azonban nem feleltethető meg teljesen az általa adott meghatározásoknak. Énekünk dialógusának ráhatás és megindítás, áhítatkeltés a célja, amint a dialogizáló énekeknek általában,³⁷ ez azonban nem konkrét bibliai eseményt mesél el a szereplők beszéltetésével³⁸ – itt egy fajta fiktív, szinte már látomás-jellegű beszélgetéssel állunk szemben. További különbség, hogy Jézus minden szakaszt egy felkiáltással zár, amivel a bűnöst ostorozza – ezt a bűnös az utolsó szakasz kivételével önmagára vonatkoztatva, beismerően meg is ismétli: *Óh Kegyetlen! – én Kegyetlen!, áh Szemtelen! – én Szemtelen!, Te Istentelen!* Az utolsó szakaszban a bűnös már nem állítja önmagáról a legerősebb vádat, az istentelenséget. A fokozás nem csak a szakasz végi kiszólásokban figyelhető meg, de magukban a szakaszokban is. Az első szakaszban Jézus a „perbehíváson” túl az *emberré, férreggé levést* mutatja fel, a másodikban a szeretetének földi működése során végbevitt tetteit, a harmadikban a szeretet végsőkéig elmenő cselekedeteit, szenvedését és halálát. A bűnös ezzel párhuzamosan fokozódó bűnvallással és bánattal szólal meg, míg nem a megtérésnek és a jó fogadásának legfelsőbb szintjét érinti: Jézus értünk vállalt halálával párhuzamban fogadja, hogy mindenek felett a jót teszi, sőt inkább haljon meg maga is, mintsem rosszat tegyen – ezzel mintegy megidézve a gyónás végi, a bűnöktől való feloldozás utáni fogadó, megtérő imát.

³⁵ Vö. *improperia* in Diós István – Viczián János (szerk.) (2000), *Magyar Katolikus Lexikon*, V, Budapest, Szent István Társulat, 267.

³⁶ „A keresztet hozó vagy a mögötte haladó előénekes Krisztus panaszát, szemrehányását intézi hűtlen népéhez és hozzánk, emlékeztet a sok jótéteményre, melyért az ember hálátlan-sággal fizetett. A refrénben a nép Krisztust, a megváltó Istent dicsóiti görögül, latinul és nemzeti nyelven. Ha a keresztet csöndben hozták be, az *improperia*t a kereszt imádása közben éneklék. Versei prófétai szövegek, refrénje a bizánci tropáronból való Triszágion.” – uo.

³⁷ Vö. Farmati Anna (2009), *Más régi ének. A XVII. századi katolikus népénekköltészet szöveg típusai és motívumrendszere*, Kolozsvár, Verbum, 196–199.

³⁸ Ilyenek például a Mária-síralmak, amelyekről még hamarosan szót ejtünk.

Az éneknek nótajelzése nincsen, saját dallamra énekelhették vagy recitálták. Külön figyelmet érdemel a szövegben előforduló jelzés, ami a Jézusi szakaszok refrénszerűen visszatérő *Miért hát / bűneiddel Kinzasz rosztéddel?* (89, 90, 91.) *miértje* fölött jelenik meg, közvetlen az *(i)é* betű(k) fölött. Formája egy behajlott oldalú háztetőhöz vagy fordított, kissé nyitottabb szögű *v* betűhöz hasonlítható, amelynek bal oldala egyenesebb, a jobb hajlottabb. Bár tökéletesen a gregorián *neumák* egyikével sem azonosítható, bizonyos dallammozgást jelöl. Tudva, hogy a gregorián fejlődése során, területenként több fajta notáció is létezett, merész lehet az előbbi kijelentés. A *neuma*, görög eredetű szó maga is 'intést', 'mozdulatot' jelent. Ha meg szeretnénk feleltetni valamelyik neumával az itt álló jelölést, a *clivis* és a *flexa* jöhetne szóba. Ezek két hangból álló, magas-mély mozgást jelölő neumák.³⁹ Elképzelhető, hogy az éneket recitálták, a jelölt helyen pedig hajlítás, kilépés volt, így is nagyobb nyomatékot adva a kérdésnek, növelve a szöveg dramatikus jellegét. Az énekeskönyvben további neumákhoz hasonló, dallammozgást mutató jelzést nem találtam.

Az út folytatása és befejezése

Az *Ötödik Utazás* végén imaválasztási lehetőségekkel, előre- és hátrautalásokkal találkozunk. A 93–94. oldalon szép szavú imádság áll, amelyben az imádkozó az Atyát hívja: jöjjön és nézze fiának kezét, lábát, átvert oldalát, kifolyt vérét és az ő érdemeiért adja nekik a *békesség csókját*. Az imádság liturgikus, záró formuláját látszólag a másodlagos szerkesztő, egy második kéz írta be más színű tintával: „Ki élsz és uralkodol az Atyaistennel, Szentlélekkel egyetemben Isten mind örökkön örökké. Amen”.

A fejezetet és az utazásokat záró ének a *Szűz Máriának Keserves Siralma* (94–95.) címet viseli, kezdő sorai pedig: *Ah jaj nekem Szomorúnak! / Ah jaj Keserves Anyának!* (94.) Terjedelme hét szakasz, tartalmilag szépen illeszkedik a Fájdalmas Szűzanya énekeinek sorába.⁴⁰ Erről is elmondható, amit a *Dicséjétek az Urat* 93. számú, *Jaj áldott méhemnek drága, édes gyümölcse* kezdetű éneke fölött olvasunk – bár keletkezésének idejét nem ismerjük.⁴¹ A *Cantus Catholici*-ben találunk egy ugyanilyen kezdetű, ezzel nagyban azonosítást mutató éneket, amely kilenc szakaszos, kottás, címzése szerint pedig

³⁹ Erdélyi Kántoriskola. *Kézikönyv gyakorló kántoroknak és kántorvizsgára készülőknek* (2017), szerk. a Zenei Bizottság tagjai, Gyergyószentmiklós: [Gyulafehérvári Főegyházmegye Liturgikus és Egyház-]Zenei Bizottsága. 26–27.

⁴⁰ Az ének szoros párhuzamba állítható a *Dicséjétek az Urat* 90–94b számú Mária-énekeivel, de különösen is a 93, 94 és 94b számú énekekkel. – Vö. *Dicséjétek az Urat* 2007:215–222.

⁴¹ „Mária-siralom. A Krisztus szenvedéseiben érzett emberi szánakozás, fájdalom legmeggrázóbb megnyilvánulásai. Énekelhető ájtatosságokon, szertartások végén. XVII. századi szöveg és dallam, a nép közt fennmaradt változat szerint.” *Dicséjétek az Urat* 2007:219.

a *Boldogságos Szűzanya nagypénteki siralma*.⁴² Bálint Sándor az énekről azt vallja, hogy az *Ómagyar Mária-siralom* barokk újraköltése, parafrázisa, az *Ómagyar Mária-siralom* ugyanis a költészetünk archaikus remeke, amelynek hangja, érzésvilága és képei az elmúlt századok során számtalanszor újjászültek.⁴³ Mint mondja, „a Mária-siralom a népi devocionalizmus legrégebb, máig eleven megnyilatkozásai közé tartoznak hazánkban is. Érzelmes, lírai hangjukkal kinőttek a liturgia kötöttségéből.”⁴⁴

A 96. oldalon az útvégi *Feszülettel adandó áldást* találjuk. Az oldal üresen maradt részére a második kéz, későbbi szerkesztő egy újabb, négy rövid szakaszos éneket szűrt be. Kezdő sorai *Ah tehát Keresztfán / Függesz én érettem*, énekelni pedig az utasítás szerint az *Ah tehát el-mentél, töllem bútsút vettél* kezdetű ének dallamára kell.

Harmadik rész:

Az Édes Jézus Szentséges Szívének Buzgó Szeretője (97–119.)

A harmadik rész Jézus Szíve tiszteletének van szentelve. A címdoldal után a két mottó áll, amelyet egy háromszakaszos kezdőének követ: az *Édes Jézus Szentséges Szívéhez Induló Utazónak Éneke* (99–100.). Az első szakasz invokációs jellege látomásossá alakul, tekintetünket Jézus Szívére irányítja. A második szakasz a Szép Szeretetnek Anyját, Szűz Máriát, Szent Bernátot, továbbá az Őrzőangyalt, valamint Alacoque Szűz Margitot, *Jézus Szíve Mátkáját* szólítja meg. Őket kéri, hogy mutassák be az imádkozót Jézus Szentséges Szívének és segítsék a Szent Szívvel való egyesülésben.

Ez a bravúrosan szerkesztett ének, nagyon jól jeleníti meg a Jézus Szíve tisztelet működésének lényegét: hogy Jézus mérhetetlen szeretetére irányítsa a figyelmet, ami a szemléltő buzgó viszont-szeretetre ösztönzi.⁴⁵ A segítségül hívott szentek a tisztelet kialakulásának legfőbb alakjai. Szűz Mária és az Őrzőangyal itt is jelen vannak, akik folytonos oltalmazói életünknek, de megjelenik Clairvaux-i Szent Bernát és Alacoque Szent Margit is. Szent Bernát elmékedései a XII. században beszélnek igazán először Jézus Szívéről, a szeretet tárházáról, amelynek felismeréséhez a megtestesülés és a szenvedés

⁴² *Cantus Catholici* 1651:67–69.

⁴³ Vö. Bálint Sándor (1989), *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*, Budapest, Szent István Társulat. 246.

⁴⁴ Bálint 1989:245.

⁴⁵ Vö. Nóda Mózes (2011), A Jézus Szíve-tisztelet kialakulásának története, *Studia Theologica Transylvaniensia. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar Pasztorálteológia Tanszékének Folyóirata XIV/1*, (2011). 26.

misztériumán elmélkedve jutott el.⁴⁶ Az sem lehet véletlen, hogy a krisztusi szenvedés, a kereszt előtti hódolat fejezetét követően kap helyet a könyvben a Szent Szív tisztelete. Alacoque szent Margit a szövegben mint *Alaco Szűz Margit, Jézus Szíve Mátkája* jelenik meg. A szép megnevezés, talán éppen el-lensúlyozni próbálja a tényt, hogy az énekeskönyv megírásakor az egyház még nem kanonizálta, tehát szentnek még nem nevezhették Margitot, az ir-galmas rendi apácát, akinek látomásai, magán-kinyilatkoztatásai révén terjedt el még szélesebb körben a Jézus Szíve-tisztelet, melynek sarokkövei egyebek mellett az első péntek megőrtatása és az azokhoz kötődő ígéretek. Szemé-lyéhez köthető a Jézus Szíve ünnep hivatalos elismertetése is.⁴⁷

Az Első Utazás az *Édes Jézus Szentséges Szívének Szent Képihez* kereszt-vetéssel indít és öt-öt *Miatyánk* és *Üdvözlégy* mondását kéri egy térdepelve mondandó imádság mellett, amelynek fő kérése a magán-kinyilatkoztatás-hoz kapcsolódik.⁴⁸ Négy éneket (100–108.) tartalmaz a fejezet. Csak a *Vedd jó neven én Szívemet, óh édes Jézusom!* kezdetű ének (105–106.) esetében talá-lunk némi azonosságot a *Cantionale Catholicum* énekeivel, de alapvetően más az itt lévő ének. Kájoni az éneket a karácsonyi énekek közé sorolta és abban a változatában valóban egy karácsonyi énekkel állunk szemben. Ké-sőbb ezt igazíthatták a Jézus Szíve-tisztelethez.⁴⁹

Az út imádsággal és hódolattal végződik – a Szent Szív képiének alázatos megcsókolása, bizalommal és buzgó szeretettel telt szívvel. A szentképpel adandó áldás szövegét a második kéz illesztette be. (109.)

A *Második Utazás* további három éneket tartalmaz, amelyből a harmadi-
kat, a *Hol vagy én szerelmes Jézus Krisztusom* kezdetűt, ma is gyakran éneklük Erdélyben. A *Dicséjétek az Urat* énekeskönyv a 206. szám alatt hozza az éneket, ahol azt olvassuk, hogy szövege és dallama a Tárkányi–Zsasskovszky énekeskönyvből való.⁵⁰ A Tárkányi–Zsasskovszky-féle *Katholikus Egyházi Énektár* 1854-ben jelent meg, a fejtegetésünk tárgyát képező énekeskönyv után jó 50 évvel. Az 1854-es énekeskönyvből kiderül, hogy az ének szöve-gét Szentmihályi Mihály énekgyűjteményéből vették, amelyet Tárkányi Béla

⁴⁶ Vö. Nóda 2011:8–9.

⁴⁷ Vö. Nóda 2011:20–21. és vö. Szelestei N. László (2007), A magyarországi Jézus Szíve-tisztelet kezdeteiről, in Molnár Antal–Szilágyi Csaba–Zombori István (szerk.), *Historicus So-cietatis Iesu. Szilas László Emlékkönyv*, Budapest, METEM – Historia Ecclesiastica Hungaria Alapítvány, 249.

⁴⁸ Alacoque Szent Margit magán-kinyilatkoztatására alapozva, ma már az egyházi tanítás is vallja, hogy aki kilenc egymást követő hónap első péntekéin őszintén él a bűnbocsánat szentsé-gével és szentáldozáshoz járul, nem hal meg felkészületlenül, így az örök életet bizva remélhe-ti. Vö. Nóda, 2011:20–21, 23–26.

⁴⁹ Vö. Kájoni 1676:88. – Vö. Domokos 1979:318.

⁵⁰ Vö. *Dicséjétek az Urat* 2007:411.

dolgozott át és csupán a dallam kötődik közvetlenül az ő nevükhöz.⁵¹ Levonhatjuk hát a következtetést, hogy énekeskönyvünk szerkesztője vagy ismerte Szentmihályi Mihály énekeskönyvét vagy maga gyűjtötte be más forrásból az éneket. Ez utóbbi lehet a valószínűbb, hiszen Szentmihályi Mihály énekeskönyvét hosszú gyűjtő- és szerkesztőmunka után 1797-ben adták ki Egerben.⁵² Nem valószínűtlen kapcsolatot feltételezni *A'BSzMSzT* című énekeskönyv szerkesztője, valamint Szentmihályi Mihály és énekeskönyve között.

A Jézus Szíve-fejezet végén egy újabb rövid verset találunk. Az *Óh Jézusom! érted halni, / Szenvedni, gyönyörűség* kezdetű versnek (117.), sem címzése, sem nótajelölése nincsen, indokoltnak láttam az imádságok közé sorolni. Ezt egy, a második kéz által írt hosszabb imádság követi Jézus Szentséges Szívéhez (118–119.), amely kapcsolatot mutathat a korábbi Jézus Szíve imaszövegekkel, kisofficiumokkal, énekekkel. Textológiai vizsgáladások révén hasonló esetekről ír Szelestei N. László és Knapp Éva.⁵³ A későbbiekben indokoltnak mutatkozik egy ilyen jellegű textológiai vizsgálat.

Negyedik rész:

A Szerelmeses Kisdéd Jézusnak és az ő Kedves Dajkájának, Szent Józsefnek, Igaz Kedvellője (121–134, 151–153.)

A címoldalt (121.) a mottók követik (122.), amely után *A' Kisdéd Jézushoz, és Szent Józsefhez Induló Utazónak Éneke* áll (123–124.). Az eddigi útkezdő énekekkel ellentétben ez csak két szakaszos. Az első szakaszban az utazó elmondja indulása célját, Istennek minden szentjeit kéri maga mellé segítségül, a másodikban a Szent Őrőangyalt, Szalézi Szent Ferencet, Szűz Szent Rozáliát és Szűz Szent Teréziát. A 124. oldalon lévő *térdepelve mondandó imádság* további öt *Miatyánk* és *Üdvözlégyet* kér, hogy Szent József közbenjárására *az édes Jézus adja meg halálunk óráján* a szükséges boldogító kegyelmeket.

Ez a fejezet egyetlen, három énekből (125–132.) és imádságokból álló *utazást* tartalmaz. Az énekekből kettő Jézushoz, egy Szent Józsefhez szól.

⁵¹ Vö. Tárkányi Béla–Zsaskovszky Ferenc–Zsaskovszky Endre (1854), *Katholikus Egyházi Énektár*, Eger. 279.

⁵² Eszterházy Károly püspök 1775-ben körlevélben szólította fel egyházmegyéjét a gyűjtésre, a szerkesztőbizottság elnöke Szentmihályi Mihály lett. Vö. Szelestei N. László (2014), *Egyházi énekeskönyveink reformja 1800 körül*. In Szelestei N. László (szerk.), *Irodalom és lelkiség*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport. 78–79.

⁵³ Vö. Szelestei N. 2007:251–255. és vö. Knapp Éva (2016), Sigray Erzsébet Róza Jó illatú rózsáskert-fordításának (1703) keletkezés-történetéhez, *Irodalomtörténeti Közlemények* 120. évf., (2016). 468–502.

Az elsőt ma is jól ismerjük, szövege megegyezik a *Dicséjétek az Urat* 184. számú énekével (*Édes Jézus, én szerelmem, óh mily nagyon szeretlek*), ami ott az *Áldozási énekek* közt szerepel. Eszerint szövege Szentmihályi Mihály és Tárkányi Bélától (vagy az ő gyűjtéseikből) származik, dallama pedig a Tárkányi–Zsasskovszky énekgyűjteményből.⁵⁴ Mivel azonban A' BSzMSzT ezekkel kortárs, a későbbiekben ugyanúgy lehetne rá is hivatkozni, hisz ugyanolyan korai előfordulással állunk szemben.

A második, *Üdvöz-légy édes Tútora, / Úr Jánosnak Kedveltt Attya, / Szerelmes Szent József!* kezdetű ének (127–130.) igen kedvesen Szent Józsefet szólítja meg, nyolc szakaszban, a kilencedikben pedig Jézust kéri, hogy Mária és József érdemeiért vegye oltalmába az imádkozót. Az ének nyelvileg és teológiailag is kitűnik, indokolt lehet további elemzése. A harmadik, *Add nekem Jézus Szívedet, hadd ölelgethessem, / Lelkem' buzgó Szeretőjét Szívembén rejthessem* kezdetű ének (131–132.) Jézus Szívéhez szól, de második felében már inkább a szentségi énekekre emlékeztet. Az *Ah jaj a' Kereszt-fán függesz* című nagyböjti ének dallamára éneklendő.

Végezetül más oldalakra irányít az útvégi, befejező imádságért (133.), felszólít a szentkép csókkal illetésére, majd a második kéz által írt áldásszöveg zárja a fejezetet (134.).

Ötödik rész:

Magyarok nagy Apostolának, és első Királyának
Ditsősséges Szent István Konfessornak,
és az ő ártatlan tiszta Szűz életű fiának,
Szent Imre Hertzegnek, Kőteles Híve
(137–144.)

Az utolsó fejezet szerkezetileg több ponton eltér az eddigiektől, a mi szempontunkból mégis szinte ez a legkiemelkedőbb. A címoldalt (137.) követően nem jelenik meg a két mottó. A kezdő, *térdepelve mondandó imádság* hét *Miatyánkot* és hét *Üdvözlégyet* kér, hogy *megadja az Isten Szent István és Szent Imre közbenjárására a jóban holtig való megmaradást* (138.). Elmarad az utak előtt szokásos közös, invocáció-jellegű ének, hisz ebben a fejezetben nincs szó *utazásról*. Három éneket tartalmaz: kettő István királyt, egy Szent Imrét szólítja meg. Az első az *Óh! hol vagy Magyarok' tündöklő tsillaga* kezdetű, régi himnuszjellegű énekünk (139–140.). Szövegének első ismert előfordulása 1763-ból való, a *Dőry kéziratos énekeskönyvben* (ma ismert) dallama

⁵⁴ Vö. *Dicséjétek az Urat* 2007:400.

1888-as.⁵⁵ Az ének későbbi változatai, ahogy a *Dicséjétek az Urat* szövegváltozata is, kihagyja azt a szakaszt, amely itt erőteljesen jelen van, megidézve a késői hitviták és a katolikus restauráció idejét.

A második, *Ditső István, nagy Királyunk! / Téged Ég 's föld magasztal* kezdetű ének (140–141.) szerzője Faludi Ferenc, az énekeskönyvvel majdnem kortárs jezsuita. Összes költeményeinek válogatását maga készítette, amelyben külön csoportja van a *Vallásos énekeknek*.⁵⁶ Faludi költeménye eredetileg nyolc apró, rokokós szakaszból áll, de énekeskönyvünkben egy háromszakaszos énekként látjuk viszont, ami nyilvánvalóan a hat szakasz összeszerkesztéséből jött létre az utolsó két szakasz elhagyásával.⁵⁷ Faludi vallásos énekei hamar népszerűvé váltak, mint például a *Keresztények sírjatók* kezdetű éneke, amely *A Feszülethez* c. versének templomi változata.

A szent Imre herceghez szóló *Szűzességnek lilioma, / Szeretet' piros Rósája* kezdetű ének (142–143.) címzése: *Az Udvarhelyi Nemes Semináriomnak Kedves Pátrónussához, ditsősséges Szent Imre Hertzeghez. Éneke az Udvarhelyi Semináristáknak* (142.) – ez teljesen új távlatokat nyitott a kutatásnak. A megfoghatatlan énekeskönyv, amelynek szerzőjét, használóit és történetét nem ismertük, hirtelen elszólta magát. Sejtteni lehetett, hogy az énekeskönyv használói az udvarhelyi szeminárium növendékei voltak. Ennek tudatában már másként értelmezhetjük az egyes szövegeket és a szövegtörzset egészét is. A könyv célközössége és célja is, ami az utolsó két énekből is kitészik: erkölcsös, jó életre nevelni a növendék ifjúságot. A könyv szövegei közel engednek a korabeli szeminárium lelkiségéhez, lelkületéhez és nevelői látásmódjához.

Szent Imre énekét a hódolat cselekedeteinek leírása követi (megcsókolni a földet, majd a szentek képeit) és végül a szentképpel adandó áldás szövege (144.). A következő oldalon több röpimát és latin köszöntést találunk, majd végül az *OAMDG* rövidítést (145).

⁵⁵ „Ah! mely nagy változás: mindenféle vallás, / Mint meg-szaparodott Sok lelki Kár-vallás! / Mint Rósat a' hévség, úgy most Pannóniát / Rontya hitelenség, fonyasztja virágát.” Vö. *Dicséjétek az Urat* 2007:513 (287. ének). – Vö. *A'BSzMSzT* 1800:139.

⁵⁶ Vö. Sárközy Péter (2007), „Et in Arcadia ego.” Faludi Ferenc, az olasz Árkádia költője, in Szege-di-Maszák Mihály (szerk.), *A magyar irodalom története I. A kezdetektől 1800-ig*, Budapest, Gondolat.

⁵⁷ Vö. *A'BSzMSzT* 1800:140–141.

Az énekeskönyv befejező része

A könyv következő írásai a befejezést készítik elő. Elsőként egy hosszabb imádság következik VII. Sándor pápától,⁵⁸ majd egy felajánló ima saját szenvedéseink felajánlásával (146–149.). VII. Sándor pápa imája igen szép hálaadó, bűnbánó és kérő imádság egyben, amelynek *indulencia*, vagyis búcsú elnyerésére irányuló része is van.⁵⁹ Nincs ennek írott utasítása, de elképzelhető, hogy ezt az imádságot minden elvégzett áhítati út után el lehetett mondani búcsúnyerés reményében. Ezt az imaszöveg maga valószínűsíti, de ugyanezt erősíti meg a pápai imához toldott két további, rövid verses imádság is. Az első a szenvedés édes és gyönyörűsége voltát emeli ki, *hiszen ha Krisztusért szenvedünk, az nyereség* (149.), a második a saját szenvedést ajánlja fel Jézusnak (150.).

Befejezésül további két ének szól Jézus szeretetéről: a *Vis tibi dicam Iesu mi* (151–152.) és az *O Deus ego amo te, nam prior tu amasti me* (153.) kezdetű énekek magyar változatai. Ezek vélhetően saját fordítások, címzése ezért is lehet *Vis tibi dicam Iesu mi. Magyarul* (151.). Az éneket Szentiványi Róbert külön kiemeli katalógusában, de nem a kezdő sort adja meg, hanem a refrénszerűen visszatérő sort: *Jézus' Szerelme többet ad.*⁶⁰ Minden szakasz szembeállítja a teremtés nagyságait, erőket és a kísértési lehetőségeket⁶¹ Jézus szerelmével – ennek a szakaszonként visszatérő, refrénszerű megállapítása a *Jézus' Szerelme többet ad.* Latin eredetijét (*Vis tibi dicam Iesu mi?*) megtaláljuk a *Cantionale Catholicumban Affectus in Jesum super omnia amabilem. Per contemplum quator Elementorum* cím alatt,⁶² továbbá latin és magyar változatát

⁵⁸ VII. Sándor, polgári nevén Fabio Chigi 1655 és 1667 között volt Péter utóda. Vö. Marton József (2001), *Katolikus egyháztörténet II*, Kolozsvár. Stúdium Könyvkiadó. 157–158.) Ez az imaszöveg is jól bizonyítja, hogy az 1800-ban írt énekeskönyv szövegei jórészt sokkal korábbi időket tükröznek.

⁵⁹ Érdemesnek látom idézni is ebből az imából: „Szeretem Felebarátim! Te éretted, és, ha valaki engem valaha meg-bántott, igaz szivemből úgy meg-botsátok néki, valamint Kívánom, minden bűnemet Isteni irgalmasságotól meg-botsáttatni.

Ajánlom Isteni Felségednek, a' Kristus Kinszenvedése, élete, és halála, a' Bóldogságos Szűz Mária, és minden Szentek érdemeinek egyesülésével Kívánok, a' mennyire lehetséges tőlem, e mai napon nyerendő búcsúban részesülni, és ugyan azon búcsúval a' Purgatoriumbéli LelKeket Segíteni.

Akarom mind azt-is, valamit bűneim botsánatyáért penitenzia, és elég-tétel Képpen áldozhatok minden tselekedetimet, és a' Kristus drága vérével együtt néked fel-áldozom.” A' BSzMSzT 1800:148.

⁶⁰ Vö. Szentiványi 1958:237 (Num. 439).

⁶¹ Föld, tenger, levegő-ég, tűz, test, ördög és világ szembeállítás Jézus szerelmével. Vö. A' BSzMSzT 1800:151–152.

⁶² Szabadfordításban: *Jézus iránti érzéseink minden más szeretet felett. A négy elem elutasításával.* Vö. Kájoni 1676:290. – Vö. Domokos 1979:577–578.

párhuzamba állítva Babits *Amor Sanctus*ában is.⁶³ A babitsi fordításban a kezdő sor a *Mondjam el, Jézusom, neked*. Babits besorolásában az ének *Anonymi Hungari*, ismeretlen szerzőtől való *Magyarországi Ének, A világ megvételéről*. A himnikus versről ez áll: „Forrása a Kajoni-féle énekeskönyv. A barokk íz, s a versbomlás tünetei e szép költeményen is érezhetők.”⁶⁴

Az énekeskönyv utolsó éneke az *Oh Deus ego amo te, nam prior tu amasti me* nincs a *Cantionale Catholicum*ban. A szöveg összhangba hozható a borító IHS monogramjával és a feltételezett jezsuita kapcsolattal, hisz eredetileg ez Loyolai Szent Ignác, jezsuita rendalapító verses fohásza („óhajtásai”). A népszerű vers jezsuita ájtatossági könyvekben terjedt el, latin szövegének első magyarországi előfordulása a *Viaticum spirituale* című imádságoskönyvben található (Kolozsvár/Claudiopoli 1695, 47–48). A magyar fordítása elsőként a *Ket egő lampas*-ban jelent meg (Nagyszombat, 1669), fordítója ismeretlen.⁶⁵ Összehasonlítva a két éneket láthatjuk az azonosságot, de az eltéréseket is. Jól látszik, hogy az énekeskönyvünk szövege más fordítás szerinti vagy a szerző saját fordítása. Szakaszai hosszabbak, az első szakasz záró sorait minden szakaszhoz refrénként hozzátoldották.

Szerkesztés és szerkesztők az énekeskönyvben

A könyvben két kézírással találkozunk, illetve hárommal, ha számba vesszük a „tartalomjegyzéket” készítő harmadik, mindkét előbbitől eltérő kézírást is.

Szám szerint most csak négy üres oldalt találunk, de ennél több volt eredetileg. Tudatos szerkesztői tevékenység lehetett ezek felhasználása a kiegészítés szükségességének tudatában. Jó példa a 118–121. oldalon lévő imaszöveg: eredetileg négy üresen hagyott oldal lehetett, amelyből kettőt egy későbbi kéz világosabb tintával teleírt, de ugyanígy máshol áthúz, szövegeket vagy előre- és hátrautalásokat illeszt be.

A Szűz Mária Szent Képéhez induló Második Utazás második éneke, a *Mária, Mennynek Aszszonya, / Kristus Jésusnak Szent Anyja, / Keresztényeknek hív óltalmazója* kezdetű ének.⁶⁶ A második kéz, az amúgy is hitvitázó jellegű Mária-énekben (ahol azért sír Mária szent képe, mert az eretnekek elszaporodtak az országban, a katolikusokat Mária-tiszteletük miatt csúfolják, az ország emiatt a romlás útján van) a 3. és 4. szakaszok közé beszúr egy

⁶³ Babits Mihály (ford. és magyarázta) (1933), *Amor Sanctus. Szent szeretet könyve. Középkori himnuszok latinul és magyarul*, Budapest, Magyar Szemle Társaság. 228–231.

⁶⁴ Babits 1933:237.

⁶⁵ Vö. Holl Béla (szerk.) (1992), *Katolikus egyházi énekek. Régi Magyar Költők Tára XVII/15/A-B*, Budapest, Argumentum.

⁶⁶ Vö. *A'BSzMSzT* 1800:23–25.

kiegészítést: **Vide intra pag. 28. (24.)*. A legközelebbi szabad hely a 28. oldalon lévén, oda írja be kiegészítését, betold egy megjegyzést és további egy szakaszt arról, miként szitkozódnak a Boldogságos Szűz ellenségei az országban.⁶⁷

A versszak nem ismeretlen a szakirodalomban. Nagy Béni ugyanezt a szakaszt idézi (Máriafi István, *Igaz Magyar I*, 108.) a Máriafi István álnéven is író Szaicz Leó szervita szerzőtől. II. József türelmi rendeletére utalva így vezeti fel a versszakot: „Találóan jegyzi meg Szaicz Leó, hogy mindjárt, ahogy a tolerancia füstöt vetett, ezen szép versekkel kezdték a katolikusokat csúfolni.”⁶⁸

Két, illetve három szerkesztőt első sorban az eltérő kézírás, az ezzel együtt járó más színű és minőségű tinta, valamint a különböző „hibák”, az eltérő nyelvi normakövetésből származó sajátos jegyek engednek feltételezni. Míg az első kéz írja a könyv közel teljes egészét, a harmadik kéztől csupán az utolsó oldalon lévő jegyzék származik. A második kéz tulajdonképpen korrektor, cenzor szerepében tűnik fel: több helyen áthúz, felülír, javít, pótol. Ő szúrja be az áldásformulákat (ami papi személyt sejtet), bővíti az imádságok sorát és gazdagítja a könyv előre és hátra irányító apparátusát (latinul és ritkábban magyarul).

A szerzőről nem beszél a könyv. Sajnos nincs benne sem előljáró beszéd, sem possesszor-bejegyzés. Ennek oka a könyv szűk körű, bennfentes célközönsége lehetett vagy az, hogy a szerző/szerkesztő saját használatára szánta. A könyv használóiról csak a Szent Imréhez szóló ének nyomán lehetnek feltételezéseink.

Az Udvarhelyi Szent Imre Szeminárium

További információk reményében a székelyudvarhelyi iskola történetét kezdtem kutatni. Udvarhelyen 1593-tól működtek iskolát a jezsuiták, hosszabb-rövidebb megszakításokkal. Teljes értékű jezsuita gimnáziummá csak a poétikai és retorikai osztályok beindításával vált 1736-ban.⁶⁹ A *Szeminárium* az iskola konviktusát, vagyis fineveldéjét jelentette, amelynek kezdetei

⁶⁷ „* A' Boldogságos Szűz Ellenségeinek, az Ország- / -ban el-hintettetett Páskvillusban, a' többi / Között ezek a' Szavai: / Fel-hozta már Isten Magyarok' Tsillagát, / A' Ki el-rontotta Róma' birodalmát, / Már Kezünkbe adta a' Pápiaták' haját, / Heába Kiáltják ez után MÁRIÁT. / Vide supra pag. 24. num. 4.” *A' BSzMSzT* 1800:28.

⁶⁸ Nagy Béni (1905), A mariánus ferencesek II. József korában, *Katolikus Szemle*, 19. évf., (1905). 458.

⁶⁹ Vö. Albert Dávid (1993), *400 éves a székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnázium*, Székelyudvarhely, Tamási Áron Gimnázium. 9–14.

1691-ig nyúlnak vissza. Sokáig nehézségek közepette működött, mindennapos problémát főként a helyszűke és az élelmezés jelentett. Az 1740-ben épült újépületet, 1909-ben lebontották, amikor megépült a gimnázium ma is álló, impozáns épülete.⁷⁰

A szemínárium lelkiségéről keveset tudunk, ezért is fontos lehet az énekeskönyv jobb megismerése. Ha valóban ott használták, akkor az iskola, szemínárium történetébe is beírhatunk egy új, lelkiségtörténeti fejezetet.⁷¹

A gimnázium eddig ismert első *Törvénye* a XVIII–XIX. század fordulójáról – XIX. század legelejéről való, éppen az énekeskönyvünkkel megegyező időszakból. Ez a szabályzat azonban nem a szemínárium, hanem az iskola szabályzata. A lelki életre és a diákok erkölcsös magatartásra vonatkozóan a 13 pontba szedett törvénysor 8–12-es pontjai beszélnek.⁷² Ezek közül is a 8. pont az, amely leginkább a lelki életre vonatkozik.⁷³

Újabb gimnáziumi szabályzatra bukkantam Székelyudvarhelyen, amelyet 1816-ban, Sombori József gimnáziumi prefektus írt alá.⁷⁴ Ez az előbbinél

⁷⁰ Vö. Albert 1993:29–31. és Vö. *A Székelyudvarhelyi Római-Katolikus Föl-Gymnasiumnak első Tudósítványa 1857/8. tanévben* (1858), Székelyudvarhely. 18. és 31.

⁷¹ „Az iskola nevelési funkciója, azok az elvárások, amelyeket a társadalom és az egyházi szervezet az ifjú nemzedék képzésében támasztott, leginkább a seminarium keretei között valósulhatott meg. A convictusi élet mindennapjaira vonatkozóan jóformán semmi adatunk nincsen. A katolikus convictusokban az volt a szokás, hogy reggel öt óraker csengettek a felkészésre, ünnepnapokon később. A reggeli ima és készülődés után hét óraker misét hallgattak, a szolgáladiakok megterítették az asztalt, előimádkozás után megkezdődött az étkezés. Ezután következett a délelőtti program. A szabad időt egymás között töltötték. Ágyneműiket, mosdóikat, világító eszközeiket maguk gondozták” – Nem konkrétan a Szent Imre Szemínáriumra, hanem a korabeli konviktusokra, szemínáriumokra vonatkozik általában. – Albert 1993:30.

⁷² Albert 1993:152–154.

⁷³ Albert Dávid könyve függelékben közli a törvényeket teljes terjedelmükben, mivel azonban ez az eredetivel egybevetve több helyen pontatlanságot mutat, most újra közlöm a levéltárban található eredeti szövegét:

„Nyolcadik Törvény. A' Keresztény Tudomány halgatására 's megtanulására mindenki tartozik szorgalmatosan megjelenni. – Úgy mint Innep mind vasárnapokon énekes Sz. Misét Praedicatori ájtatosan hallgatni, a' délutáni Isteni Szolgálaton is jelen lenni, nem különben recreatio napokon, a reggeli tanuló napokon pedig a 10 órai Sz. miséken minden tanuló tartozik. – Ha más religion levők a' ~~mű-Gymnasiumok~~ Catholicum Gymnasiumban gyakorolják az Iskolákat, a' magok templomokban az ott tartani szokott Isteni tiszteleten megjelenni tartoznak. – Midőn az AnyaszEntegyház szertartása szerént Pprocessiók tartatnak, azokon minden tisztességgel, áitatossággal, példás magaviselettel kell megjelenni; a' kik ezeknek gyakorlásában resteknek talátatnak, előre bótátván a büntetést az erköltsben masodik classissal jegyeztenek meg, 's mint Religionélkülvaló Istentelenek az Iskolákból kirekesztenek.” *Leges scolaticae. Iskolai Törvények In Conspectus Generalis Gimnasii RCatholici Székely-Udvarhelyensis ab anno 1836–37. usque annum 1848 inclusivum.*, Román Nemzeti Levéltár (RNL) Hargita Megyei Levéltára (HML), 225. fond (A Székelyudvarhelyi Római Katolikus Gimnázium Levéltára), 816. reg., 103. lap a oldal.

⁷⁴ Vö. *Az Udvarhelyi Kir. Gymnáziumban Tanuló Ifjúságnak Regulái 1816 eszt. Pref. S. J.*, Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Székelyudvarhelyi Gyűjtőlevéltára (GyFL SzGyL), Székelyudvarhelyi Plébánia Iratai – 696/b, Num. 16/1816, 4. doboz.

sokkal részletesebb, nyelvezete és szerkezete alapján is későbbi. A 17 pontba szedett szabálysorból az első 5 pont a szentmishallgatásról és lelki életről rendelkezik. A 2. pontban egyebek mellett ez áll: „Kinek kinek olvasója, vagy imádságos könyve légyen, hogy imádsággal vagy énekléssel az Istent alkalmasabban dicsérhesse.”⁷⁵

A csíkszeredai megyei levéltárban őrzik az iskola első, 1689-ben megkezdett anyakönyvét, *Albumát*, amely egyebek mellett különféle tanár- és diák-névsorokat tartalmaz. Nagy meglepetésemre az *Album* névsorait több éven át, kétséget kizáróan ugyanazon kéz írta, amely az énekeskönyvet is: ugyanazok a jellegzetes betűk, ugyanazok a „hibák”, ugyanaz az íráskép. A kézírás 1784-től több éven át, 1791-ig látható.⁷⁶ Ekkor még nem gyanakodhattam egy konkrét személyre, de már kétség nem fért az énekeskönyv és az udvarhelyi gimnázium, illetve annak valamelyik előjárója közötti szoros kapcsolathoz.

A kutatást Székelyudvarhelyen folytattam, ahol a gimnázium Mária Kongregációs albumában újra az ismerős kézírásra lettem figyelmes. A Kongregáció támogatóinak lajstromát vezeti 1807-ig,⁷⁷ tisztségviselőinek listáját (*Nomina Officialium Congr. B.M.V.*) 1774 és 1807 között,⁷⁸ de feltűnik egyéb oldalakon is – azonban mindenik esetben 1807-ből való az utolsó előfordulás.⁷⁹ A névsorokat összevetve kiderült, hogy a mindkét album listáin előforduló név, amelyet 1807 után hiába keresünk nem más, mint Kováts⁸⁰ József retorika és poézis tanár, később a Szent Imre Szeminárium régense, valamint a Mária Kongregáció prézese. Ezt erősítette meg egy be nem fűzött, számozatlan szelvény 1806-ból, a székelyudvarhelyi Mária Kongregációs Jegyzőkönyvből, az ismert kézírással, amelyet itt elsőként alá is írt *a kéz: Kováts József*. Ez immár kétséget kizáróan bizonyította Kováts József és a kézírás összetartozását.⁸¹

⁷⁵ *Az Udvarhelyi Kir. Gimnáziumban Tanuló Ifjuságnak Regulái 1816 eszt. Pref. S. J.*, 2. oldal, 2. pont.

⁷⁶ Vö. *Album Gymnasii Udvarhely Anno Dni MDCLXXXIX*, RNL Hargita Megyei Levéltára, 225. fond, nr. 1, 192–198b.

⁷⁷ Vö. *Mária Kongregáció Jegyzőkönyve 1736–1927*, GyFL SzGyL, Székelyudvarhelyi Plébánia Iratai, Külön kezelt kötetek – 696/f, 1. doboz, 13–14.

⁷⁸ Vö. *Mária Kongregáció Jegyzőkönyve 1736–1927*, 54–57.

⁷⁹ Vö. *Mária Kongregáció Jegyzőkönyve 1736–1927*, 186–189, 434–436, 789–790.

⁸⁰ A családnév írása nem egységes, néhol előfordul *Kovács* változatban a korabeli iratokban és a szakirodalomban is. Igyekszem a gyakrabban használt *Kováts* formához ragaszkodni.

⁸¹ Vö. *Mária Kongregáció Jegyzőkönyve 1736–1927*. – 1806. augusztus 18-án kelt tanúsítvány (különálló lap).

Kováts József, az ex-jezsuita

Kutatni kezdtem a gyakori név után, az eredmény pedig felülmúlt minden várakozást. Kováts József jezsuita pap volt a rend feloszlataáig. A gyanú ellenére, 1807-ben nem halt meg – ekkor távozott Székelyudvarhelyről, mert a gyulafehérvári papnevelde spirituálisává nevezték ki.⁸² A Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Érseki Levéltárában őrzik a nyilatkozatokat, amelyekben a feloszlataás után az ex-jezsuita papok felvételüket kérik az egyházmegye kötelékébe. *Kászoni Kováts József* sajátkezű nyilatkozata újabb bizonyítékként szolgált.⁸³ Ugyanitt található tőle beszámoló arról, hogy mit tanított retorika és poézis óráin, ezzel együtt pedig felterjeszti az udvarhelyi Mária Kongregáció szabályzatát is⁸⁴ – ennek tanulmányozása újabb kulcsot adhat az énekeskönyvhöz. Gyulafehérvárra érkezése után nem sokkal Kováts a helyi kongregáció vezetőjének másodhelyettese lett.⁸⁵

A *Történeti Papi Névtár*-ban több azonos nevű Kovács/Kováts Józsefet találunk. Sőt, a későbbi szemináriumi spirituális személye összemosisdik egy azonos nevű kortárs pappal,⁸⁶ a korabeli püspöki iktatókönyvek azonban különbséget tesznek a két személy között az *iff. – id.* jelöléssel.⁸⁷ A névtár szerint Kováts József Kászonyakabfalván született, Kolozsváron, Nagyszombatban és Bécsben tanult, Székelyudvarhelyen tanár és kollégiumi igazgató volt, majd Gyulafehérváron szemináriumi spirituális és szentszéki ülnök.⁸⁸

⁸² Temesváry János, Dr. (1935), *Adalékok az erdélyi jezsuita rendházak eltörlésének történetéhez*, Budapest, Jézus Társasága Kiadása. 17–18, 36.

⁸³ Gyulafehérvári Érseki Levéltár (GYÉL), V.1. – *A jezsuita renddel és feloszlataásával kapcsolatos iratok 1716–1773.* (1883.), Num. 203. *Ex-jezsuiták nyilatkozatai* – köztük: Kováts József nyilatkozata 1775. szeptember 12, Székelyudvarhely, 3. doboz. – Nyilatkozatát 1775 szeptemberében úgy írja alá, mint „*Clientum infimus, et filius in Christo obsequentissimus, Josephus Kováts de Kászony, Presbyter, Junior in Societate Jesu ad distinctionem dictus, nunc Rhetoricae, et Poeseos Professor.*” – Uo.

⁸⁴ *Relatio de Gymnasio Regio Székely Udvarhelyiensi és Leges Congregationes* – GYÉL, V.1. – A jezsuita renddel és feloszlataásával kapcsolatos iratok 1716–1773. (1883.), Num. 204/1776, 3. doboz.

⁸⁵ Vö. *Mária Kongregáció Tagnévsora 1743–1848*, GYÉL, V.6/d. – Mailáth Gimnázium Iratai. Kötetek, 7. doboz: 7–9, 29–32.

⁸⁶ Ferenczi Sándor (2009), *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára*, Budapest–Kolozsvár, Szent István Társulat–Verbum KKE. 310.

⁸⁷ Különbözöségüket bizonyítja egy 1806-ban kelt levél is, amelyet Kováts József gyergyóújfalvi plébános ír alá. Kézírása egészen más, mint azé a Kováts Józsefé, aki ismereteink szerint ekkor a székelyudvarhelyi szemináriumban működik. Vö. *Kováts József gyergyóújfalvi plébános levele 1806. június 16-án.* GYÉL, I. 1/a. (A Gyulafehérvári Püspökség Iktatott Iratai), Num. 334/1816, 149. doboz.

⁸⁸ Vö. Ferenczi 2009:310.

György Lajos befejezetlen, posztumusz kötete még részletesebb képet nyújt róla.⁸⁹ A kolozsvári jezsuita gimnázium és akadémia hallgatói névsora szerint: székely, nemes, származási vagy lakhelye [Kászon]Jakabfalva 59, későbbi jezsuita, 1756-ban rétor, 1757-ben filozófia 1. fokozatot ér el, nagyszombatban (1757, filozófia) és Bécsben teológiát tanul (1763–1766.),⁹⁰ 1782-ben károlyfehérvári (= gyulafehérvári) levéltáros, 1807-től papneveldei tanár, szentszéki ülnök.⁹¹ Levéltárosi szolgálatára nem találtam utalást a püspöki iktató- és mutatókönyvekben. Az 1792. évi regiszter kézírása ugyan hasonlóknak tűnt a Kovátséhoz,⁹² de minden kételyt eloszlatott két, 1792-ben kelt levél Kováts József szemináriumi régenstől, aki az udvarhelyi szeminárium anyagi problémáiról ír a püspöknek.⁹³

Gyulafehérvári spirituális működéséről a teológia levéltárában szinte semmit nem találni, az Érseki Levéltárban viszont előkerült néhány hozzá kapcsolódó irat. A kutatást nehezíti, hogy ebből az időből hiányosak a püspöki iktató- és mutatókönyvek.⁹⁴

Halálának dátuma a levéltári forrásokban is 1819. A szeminárium rektorra március 19-én írásban értesíti a Felsőgárdon tartózkodó püspököt Kováts

⁸⁹ „Kolozsvárt végezte a retorikát. 1754-ben lépett a rendbe, és Sopronban, Nagyszombatban és Gyöngyösön tanított. Az utóbbi helyen érte a rend feloszlata, s rögtön hazajött Erdélybe. Szülőföldjén, Kászonjakabfalván szeretett volna letelepedni. A püspök a gelencei plébános koadjutorának jelölte ki, de a nagyprépost szükségből 1773. decemberében Udvarhelyre rendelte a retorika és a poesis tanítására. Átmenetileg gr. Teleky Károly fia mellett vállalt nevelői állást, a királynő beleegyezésével fizetését is megtartva. A püspök 1778. november 21-én Szebenbe küldte a retorika osztály tanítására. Később jórészt Udvarhelyen működött, hol a szeminárium régense volt. 1807-től a fehérvári papnövelde spirituális. Meghalt 1819. március 18-án.” – György Lajos (2009), *Fejezetek Mártonfi József erdélyi püspök (1746–1815) életrajzából*, Sajtó alá rendezte Fejér Tamás, Budapest, METEM és a Historia Ecclesiastica Hungaria Alapítvány. 91. – Itt olvasható, hogy ifj. Kovács József szintén jezsuita, a feloszlatakor kolozsvári iskolai prefektus, később szentháromsági, atyhai, gyergyóújfalvi plébános.

⁹⁰ A különféle katalógusok adatai nem tökéletesen egyeztethetők. A nagyszombati egyetem katalógusa szerint Kováts József erdélyi, jezsuita (1757. október 26-án lép a rendbe), születésének ideje 1740. szeptember 5., származási/lakhelye [Kászon]Jakabfalva 59, tanulmányai: Kassa 1761–1764, 1768–1771 Nagyszombat. Vö. Kádár Zsófia–Kiss Beáta–Póka Ágnes (2010), *A Nagyszombati Egyetem Hittudományi Karának hallgatósága 1635–1773.*, Budapest, ELTE Levéltára és a PPKÉ Hittudományi Kara. 317 (4503. szám).

⁹¹ Vö. Varga Júlia (2007), *A kolozsvári jezsuita gimnázium és akadémia hallgatósága 1641–1773 (1784)*, Budapest: az MTA Egyetemtörténelmi Albizottsága és az ELTE Levéltára (Felsőoktatástörténelmi Kiadványok, Új Sorozat 6., szerk. Szögi László), 260 (5033. szám).

⁹² Vö. GYÉL, I.1/c-I. (Püspöki Hivatal iktató- és mutatókönyvi), *Iktató 1779–1792*, 1792. év: 145–232.

⁹³ Vö. GYÉL, I.1/a, Num. 1499/1782, 72. doboz. – Vö. GYÉL, I.1/a, Num. 1633/1782, 73. doboz.

⁹⁴ Vö. Szögi László (2006), *A Gyulafehérvári Érseki Levéltár és az Erdélyi Katolikus Státus Levéltára*, Gyulafehérvár–Budapest, ELTE Egyetemi Levéltár – Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség. 53–55.

spirituális 18-án bekövetkezett haláláról.⁹⁵ Élettörténetének rekonstruálásával még adósok vagyunk.

Kováts József könyvei

Amikor a teológia levéltárában már feladtam volna a keresést, egy látszólag hányódó, nem iktatott kötetre lettem figyelmes. A könyvtár különféle könyvleltárai voltak ebben, ám a betűrendes, XIX. század eleji leltárban hiába kerestem *A'BSzMSzT*-t. A kötet egy különálló részében, az utolsó pillanatban mégis felfigyeltem egy jegyzékre, amelynek címe: *Augmentum Bibliothecae Seminarii Cleri Iunioris ACarolinensis ab Anno 1820 (...)*, azaz a szeminárium könyvtárának gyarapodásjegyzéke 1820-tól. A jegyzék pedig éppen az 1819-ben elhunyt Kováts József spirituális könyveivel kezdődik. Külön oszlopban találjuk a *szerző nevét (Nomen auctoris)* és külön az *adományozót (Nomen donationis)*. 13 olyan kötetet találunk itt, ami ekkor a könyvtár állományába került. Az igazán különös, nagyszerű felfedezés és feltételezéseim beigazolódása, hogy a *szerzők* oszlopában tíz tételnél Kováts József nevét látni. A kötetek közt feltűnik a jól ismert *A' Boldogságos Szűz Máriának Szives Tisztelője* cím, amelynek szerzője a lista szerint is Kováts József. A további kilenc (nyolcadrét méretű) kéziratos kötet címeik alapján további énekeskönyvek, valamint a lelkeségi és prédikációs irodalom más remekei lehetnek. A listát kivonatolva közlöm, ahol (hű átírással) a címet, valamint a megírás helyét és évét látjuk:⁹⁶

1. *Meditationes SS.edictis (...)*, –, 1788.
2. *Az Édes JESUS Szentséges Szíve Szeretőjének Elmélkedési és Éneki*, Székelyudvarhely, 1798.
3. *Considerationes sex e nova Praxi, orthodoxa fidei, auctore Patre Jacobo Mansenio in MSS;* Vienna, 1740.⁹⁷
4. *A Boldogságos Szűz Máriának Szives Tisztelője et A felfeszített Názáreti Úr JESUS Kristusnak ájtatos Imádója*, Székelyudvarhely, 1800.

⁹⁵ Vö. GYÉL, I.1/a, Num. 434/1819, 188. doboz.

⁹⁶ Vö. *Augmentum Bibliothecae Seminarii Cleri Iunioris ACarolinensis ab Anno 1820. Nrus. positionis 1–13*, In *Conscriptio Librorum in Theca Seminarii Inc. Sap. A.Carolinensi Anno 1828 contentorum Iuxta ordinem collectionis*, Gyulafehérvári Szemináriumi Könyvtár (Jelenleg pontosabb hivatkozása nincs.)

⁹⁷ Fizikai lehetetlenség, hogy Kovács 1740-ben Bécsben könyvet írjon. Vagy elírás, vagy az ő fordítása lehet.

5. *A Bóldogságos Szűz Máriánál esedező Szoszollonak Imádságai*, Székelyudvarhely, 1801.
6. *Szent Utazás*, Székelyudvarhely, 1804.
7. *Olvások nemei*, Székelyudvarhely, 1804.
8. *Collectio Rithmor et versum de Novi finis*, Székelyudvarhely, 1804.
9. *Ordo Divinorum S. S. item Exertitia octiduana*, Székelyudvarhely, 1804.
10. *Libellus Precum.*, Székelyudvarhely, 1804.
11. Pázmány Péter, *Imádságos könyve* (hely és év hiányzik)
12. Thomaso Kempis, *De imitat Christi*, 12-ed rétv, Venet., 1767.
13. Kempis Tamás, *A Krisztus Követéséről*, 12-ed rétv, Nagyszombat, 1759.

Az utolsó három könyvnél a felsorolásban a szerző nevét, a könyv címét, méretét, a kiadás helyét és évét látjuk. Ezek használati könyvei lehettek, amelyek bizonylat hatottak írásaira is.

Az adományozó nevének helyén bejegyzést találunk,⁹⁸ amely szerint a maga korában igencsak tisztában voltak Kováts József nagyságával, alkotói és hitbéli kiválóságával.

Ugyanitt újabb bejegyzést áll a megjegyzések lapszéli oszlopában, apróbetűs, nehezen olvasható írással. Eszerint Szepessy Ignác püspök rendeletére a kéziratosokat, *kézirat voltuk* miatt a teológia könyvtárából áthelyezik egy másik gyűjteménybe. Nincs nevesítve, de mivel *A' BSzMSzT* énekeskönyvet ma a Batthyaneumban őrzik, valószínűsíthető, hogy ez Kováts József többi kéziratos kötetével együtt ugyanebbe a gyűjteményeibe került.⁹⁹ A bejegyzésből sajnos hiányzik az utánakereséshez szükséges évszám és a rendelet száma is. Mivel azonban Szepessy Ignác 1820 és 1827 között volt Erdély püspöke, valamikor ez idő alatt kerülhettek a kötetek a Batthyaneumba.

Műfaji kérdések

A' BSzMSzT minden jel szerint székelyudvarhelyi volt jezsuita iskola Szent Imréről nevezett szemináriumának énekeskönyve lehetett. Több kifejezetten az ifjúságnak szóló éneket tartalmaz, néhol pedagógiai irányultságú, morali-

⁹⁸ „*Ex libris Josephi Kováts Auctoris, olim Sotietatis Jesu Presbiteri, denu. in Seminario Cleri Junioris ACaroliensis Confessarii, et Patris Spiritualis vere pii ac religio si arxi die 18-a Martii 1819. hic loci defuncti. Ejusdem Religiosissimi arxi Manuscripta durant usque ad numerum 10-em inclusive.*” – *Augmentum Bibliothecae Seminarium Cleri Junioris ACarolinensis ab Anno 1820*

⁹⁹ Időközben a két intézmény közötti szoros kapcsolat megszűnt. A Batthyaneum államossítása óta eltelt közel 70 év. A korábban összetartozó egyházi intézmények között feldarabolódott iratanyag rekonstrukciója ma nemcsak gyakorlati nehézség, de néha önkényes hatalmi döntések függvénye is.

záló szakaszokkal. Némelyik már-már a *katolikus énekkatekézés* műfaját lát-szik megtestesíteni, szem előtt tartva a *docere et movere – tanítani és megindítani* elvet.¹⁰⁰ A könyv tetemesebb részét a lelkeségi szövegek adják. Mindazonáltal használatáról, használóiról nincs biztos adatunk.

A szövegekben felfedezhetők a kor irányzatai. Nemzeti érzésű énekek tekintetében különös helyet foglalnak el a Mária-énekek, amelyekben Máriát gyakran a Magyarok Nagyasszonya – Patrona Hungariae, Keresztények Segítségére szerepben látjuk, aki a háborúk és hitviszályok tépte, haldokló nemzetet képes újra talpra állítani. Ezek inkább a közösség hangján szólnak és kevésbé az egyéni áhítat, a *devóció privata* hangján. Látjuk a szentkultusz ekkor divatos formáit és alakjait, a Jézus Szíve tisztelethez kapcsolódó és szentségi énekeket, énekeket a Kisdéd Jézushoz, valamint polemizáló és hitvédő énekszövegeket és betoldásokat.

Minden énekeskönyv, amivel énekeskönyvünket némiképp összevetettük, a Kájoni-féle *Cantionale* típusú énekeskönyvekhez volt hasonló, amelyek hangsúlyosan liturgikus, közösségi, templomi használatra készültek – ezzel szemben a vizsgálódásunk tárgyát képező énekeskönyv más jellegű, láthatóan egy kisközösség vagy egyének magán használatára készült. Ilyetén rokonságot mutat a *Hausgesangbuch* típusú énekeskönyvekkel, mégsem nevezhetjük annak, hisz könyvünkben számos népénekeket is találunk,¹⁰¹ az ájtatosságok pedig látszólag pap jelenlétét feltételezik. Az *Utazások* végére illesztett *szent képpel adandó áldások* a papi áldóformulákra emlékeztetnek, ezzel mintegy visszahozva a magánájtatosságot a közösségi térbe. Az énekek és imák egyenként, egyedülként szólítják meg az olvasót/hallgatót és nem úgy, mint egy közösséget. Emellett szól Szentiványi besorolása is, aki a könyvet a *devotiones privatae* – magánájtatosságok csoportjába helyezte.¹⁰² A'BSzMSzT magánájtatosság jellegű áhítati útjai kapcsolatba hozhatók a zarándokutakkal, búcsújárásokkal – erre következtethetünk a kegyhelylajstromból is.¹⁰³ Hasonló *utazásokat* sejtet a *Boldogságos Szűz Képe előtti ájtatos imádságról* és a *Keresztény utazás a boldog örökké valóságra* (1790, Bunyan János)¹⁰⁴ című

¹⁰⁰ Vö. Farmati 2009:117–120.

¹⁰¹ Vö. Farmati 2009:110, 113–115.

¹⁰² Vö. Szentiványi 1958:303.

¹⁰³ Egy a Scriptorium konferencián elhangzott vélemény szerint német kolostorokban volt gyakorlat lelki utak készítése, azon rendtagok részére, akik zarándoklatokon és búcsújárásokon nem vehettek részt, hogy így ők is részesülhessenek annak kegyelmeiből. Erről azonban egyelőre semmilyen szakirodalmi forrást nem találtam.

¹⁰⁴ Vö. V. Ecsedy Judit (2015), *Katolikus imakönyvek az erdélyi könyvpiacra a felvilágosodás éveiben*, in Marton József – Diósi Dávid (szerk), *Katolicitás és etnocentrizmus Erdélyben. Katolikus identitásunk. Tanulmányok*. Budapest–Kolozsvár, Szent István Társulat – Verbum KKE. 166, 178.

könyv is,¹⁰⁵ a Kováts József kötetei között jegyzett *Szent Utazás* (1804) azonosítása és feldolgozása pedig további párhuzamokkal kecsegtet.

Az utolsó ének üzenete – Kulcs a megértéshez

Az énekeskönyv utolsó éneke az *Oh Deus ego amo te, nam prior tu amasti me* kezdetű ének fordítása. Elmondtuk róla, hogy Loyolai Szent Ignáchoz és a jezsuita rendhez köthető, jezsuita ájtatossági könyvekkel hozza rokonságba könyvünket. Szembeötlő az ének eredeti megjelenési kötetének címe: *Viaticum spirituale*,¹⁰⁶ ami szintén *lelki utazásokra* utal. Ezt fellapozva sok hasonlóságot vélünk felfedezni az énekeskönyvünkkel. Szerkezetileg más, terjedelmesebb, több imaszöveget és kevesebb himnuszot vagy éneket tartalmaz, sok officiumot, zsoltárokat és más ájtatosságokat. Loyolai Szent Ignác tiszteletének szövegei között találjuk az „*Oratio Retitanda ante Imaginem S. Ignatii*” címet is.¹⁰⁷ Ennek nyelvezete és metodikája megegyezik az énekeskönyvünkével (szabadfordításban: „*Szent Ignác Képe előtt mondandó imádság*”).

¹⁰⁵ A korban „forgalomban lévő imádságoskönyvek nagy száma azt mutatja, hogy nem hagyott alább a magánájtatosság gyakorlata a felvilágosodás évtizedeiben sem.” – V. Ecsedy 2015:175.

¹⁰⁶ *Viaticum spirituale peregrinantis animae ad coelestem patriam, summo, veroque rerum principio & fini, Deo uni & trino, augustissimae coelorum reginae, potentissimae terrarum dominae, clementissimae Hungariae patronae virgineae matri Mariae, beatissimis coelestis Jerusalem civibus, patronis ad vota pronissimis, ab Albensis romano-catholicae ecclesiae rr. pr. sacrarum anno peregrinantis in terris Dei M. DC. VC., Claudiopoli, 1695 (= RMK II, 1795).*

Szerzője/szerkesztője a kötetben szintén névtelenségbe burkolódik, a szakirodalom azonban tudja, hogy ő Baranyai Pál jezsuita, aki Jászberényben született 1657-ben. Gyöngyösön, Trencsénben, Leobenben és Grazban tanult. Az erdélyi misszióba került és Kolozsváron tanított. 1685-ben a teológia elvégzésére újra Grazba helyezték, majd ott szentelték pappá 1688-ban. 1690 és 1692 között Gyulafehérváron, majd utóbb Pesten házfőnök és hitszónok. 1710-től 1719-ben bekövetkezett haláláig Nagyszombatban hitszónok, szeminárium i igazgató és lelkipásztor. – Vö. Baranyi Pál, in Szilas László (2016), *Jezsuita névtár*, Budapest, Jezsuita Kiadó: <http://jezsuita.hu/nevtar/baranyai-pal/> (letöltés: 2017. június 25.)

Különösen fontos kolozsvári és gyulafehérvári működése – szerepe az erdélyi románok Rómával való egyesülésében. „Erdélyi működése alatt megtanult románul, hogy minél hatósabban tudjon dolgozni az ortodoxok Rómával való egyesítésén. Ez irányú működésében követte a Firenzei Zsinat és a Hitterjesztés Kongregáció irányelveit. Lipót császár azt tartotta, hogy az egyesüléssel nemcsak a hitbeli, hanem a társadalmi egyenlőség is együtt jár ugyanazokkal a jogokkal és kötelességekkel. Baranyai a kilencvenes években folytatta tárgyalásait Teofilus gyulafehérvári ortodox püspökkel, majd annak halála után utódával, Atanáziosz Anghellel. A bécsi udvarnak azonban nehézségei voltak az utóbbival, melyeket Baranyinak sikerült eloszlatnia. Az egyesülés 1698-ban jött létre. Ettől kezdve Baranyi 1702-ig az egyesült püspök teológusa volt. Utolsó erdélyi évében kiadott egy katekizmust a román hívek számára anyanyelvükön. Életének utolsó évtizedében sikerült megszereznie a szemedrai püspök, Jani Ferenc alapítványát az egyesült erdélyi görög egyházmegye szemináriumára létrehozására a papság nevelésére.” – Uo.

¹⁰⁷ *Viaticum spirituale* (...) 1695:311.

Mélyebb kutatás nélkül is vélhető egy szoros kapcsolat az imakönyv és az énekeskönyvünk között. Ezt látszik megerősíteni a tény, hogy Kováts József is Kolozsváron kezdte jezsuita életét, ahol az imakönyv megjelent, így jól ismerhette azt. Lehetséges, hogy bizonyos részeket onnan fordított magyarra, vagy mintaként állhatott előtte új ének- és imaszövegek megírásához?

Összegzés

Szándékom volt az ismeretlen énekeskönyv és énekeinek ismertetése, törekedtem a szövegek azonosítására és az összefüggések felismerésére. Mindezek mellett fény derülhetett az énekeskönyv szerzőjének/szerkesztőjének kilétére, valószínűsíthetjük a címzettek, a járulékos kérdéskörök és történetek pedig kiegészíthetnek iskolatörténetet, intézménytörténetet, egyháztörténetet és irodalomtörténetet egyaránt.

Függelék

Énekek jegyzéke:

A' Bóldogságos Szűz Máriának Szives Tisztelője

1. *Indullyatok lábaim, Isten Szent Annvához* = Mária Köszöntésire Induló Utazónak Éneke (3–4. o., 3. szakasz)
2. *Údvöz-légy Krisztusnak Anyva, / Óh áldott szép Szűz Mária* = Első Útazás/Első Ének A' Bóldogságos Szűz Máriának Szent Képe előtt. *Ad notam fere: Vis tibi dicam Jesu mi.* (7–10. o., 6 sz.)
3. *Óh Mária! Kegyelemnek/ Böven folyó Kút-feje* = Első Útazás/Második Ének A' Bóldogságos Szűz Máriának Szent Képe előtt. *Ad notam: Quid Titan radiis.* (11–13 o., 5 sz.)
4. *Bús Szivemnek nagy öröme, / Máriának drága neve* = Első Útazás/Harmadik Ének A' Bóldogságos Szűz Máriának Szent Képe előtt.¹⁰⁸ *Ad notam: Vidd már üres Kalitkádót.* (14–15. o., 7 sz.)
5. *Téged kérünk Isten' Anyva, Bóldogságos Szűz* = II/1. – nincs *ad notam*-jelölés (21–23. o., 5 sz.)
6. *Mária, Mennynek Aszszonya, / Kristus Jébusnak Szent Anyva* = II/2. – *Ad notam fere: Vis tibi dicam* (23–25. old, 7 sz.)
7. *Oh Szűzek' Szent Szűze, / Nagy Aszszonyom!* = II/3. – *Ad notam: O virgo virginum, tu mea* (25–27. o., 4 sz.)
8. *Egek' Ékessége, földnek ditsőssége, / Magyarok Aszszonya, Királynéja!* = III/1. – Nincs *ad notam*-jelölés – (kb. mert ismert, saját dallam). (29–31. o., 5 sz.)
9. *Mária Szivemet, gyullazd lelkemet, / Ditsiretre Szent nevednek* = III/2. – Nincs *ad notam*-jelölés. (31–32. o., 6 sz.)

¹⁰⁸ A továbbiakban így: I/3.

10. *Üdvöz-légy ezerszer töllünk/ Áldott Szép Szűz Mária = III/3. Ad notam prout Tirnaviae in Academico Templo in Theophoria canitur: Pange lingua gloriosi Corporis misterium.* (33–34. o., 5 sz.)
11. *Máriát ditsirmi hivek jöjjetek, mert/ő fogj kérni Fiát értetek = IV/1. Nincs ad notam* (– saját, ismert dallamra). (35–36. o., 8 sz.)
12. *Angyaloknak Királyné Asszonya,/ Úr Jánosnak ditsőséges Anyja = IV/2. Nincs ad notam* (– saját, ismert dallamra). (36–37. o., 6 sz.)
13. *Mit féllyek én, míg lészék én / Szűz Anyámnak Kedviben? = IV/3. Nincs ad notam* (– saját, ismert dallamra). (37–39. o., 6 sz.)
14. *Tündöklő fényességgel, mint az világgal tűz,/Malasztokkal, Szentségekkel, Istennel tellyes, Szűz, / Mária üdvöz-légy! = V/1. Nincs ad notam.* (41–42. o., 6 sz.)
15. *Az egeknék Szép Tsillaga, / Melly az Úr János Szoptatta = V/2. Nincs ad notam.* (43–44. o., 5 sz.)
16. *Óh áldott Szűz Anya, Mennyei/ Szép Rósa, Bóldog Menny-ország-/nak drága Gyöngyvirága = V/3. Nincs ad notam* (– saját, ismert dallamra). (45–46. o., 4 sz.)
17. *Üdvöz-légy Szűzek' virága/ Tsillagoknál fényesebb = Ének A' Bóldogságos Szűz Máriához.* (47. o., 4 sz.)

A' Fel-feszítettett Názáreti Úr János Kristusnak Áitatos Imádója

18. *Ah! függ, függ a' Keresztfán Menny, és/ főled Teremtője = A' Szent Kereszthez a' Kálvária hegyére a' fel-feszítettett édes Üdvözítőnknek Imadására Siető Utazónak Éneke.* – *Ad notam* nincs. (51–52. o., 3 sz.)
19. *Az élő Istenre kérlek, ide tekintetek,/ Keresztfán függ az úr János: jaj ide nézzetek = A' Felfeszítettett Názáreti Úr János' Kristusnak Szent Kerestye alatt a' Kálvária-hegyen/Első Ének (2-I/1) Ad notam: Ah jaj a' keresztfán függesz.* (54–55. o., 5 sz.)
20. *Óh áldott Szent lábak, 's Kezek,/ Kik fundálták az egeket = 2-I/2. Ad notam: Infinita bonitatis* (56–58. o., 5 sz.)
21. *Mennyeinek, földnek ura, pokolnak ron-/ tója, én Jánosom! = 2-I/3. Nincs ad notam-jelölés.* (59–60. o., 7 sz.)
22. *Ditsőség, és ditsíret te néked Meg-váltó/ Királyunk = Térdepelve mondandó Imádáság A' fel-feszítettett Názáreti Úr János Kristusnak Keresztye alatt (61–66 o.) folytatása és befejezéseként.* (67–68. o., 7 sz.)
23. *Ah! jaj! a' Keresztfán függesz értem/ haló Jánosom = 2-II/1. Ad notam: Jaj én Szegény bűnös lélek, örök halálnak fia.* (71–72. o., 4 sz.)
24. *Üdvöz-légy világ' váltója, üdvösségnek meg-/ -adója = 2-II/2. Ad notam: Áldott János Kenyér Szimben.* (72–73. o., 7 sz.)
25. *Kegyes János Kristus!/ Drága Szent Szivedbén = 2-II/3. Ad notam: Ave mundi Spes Mária, ave mitis, ave pia etc.* (74–75. o., 9 sz.)
26. *Óh egeknék fényessége, ditsőségének/ ékessége = 2-III/1. Ad notam: Óh életünk vég-órája etc.* (77–78. o., 5 sz.)
27. *Ki ád én Szívemnek, vizet Szemeimnek = 2-III/2. Ad notam: Óh ki ez óltáron Lenyér' Színe alatt' etc.* (79–80. o., 6 sz.)
28. *Óh Szerentsés bűnös ember! néked hal-/ -meg Istened = 2-III/3. Ad notam: O felices peccatores etc.* (80–81. o., 3 sz.)
29. *Bűnös lélek, Sirasd, Kérlek, urad-/ -nak nagy Kínnyát = 2-IV/1. Ad notam-jelölés nincs.* (82–83. o., 8 sz.)

30. *Indully-meg már Szemem hulló Könyveiddel, / Áradgy-meg bús Szívem folyó vizeiddel = 2-IV/2. „Ad notam: Mennynek, földnek, ez világnak, ez mint a’ Láméntáziók után.” (84–85. o., 7 sz.)*
31. *Uram! fel-emelem bűnös Kezeimet, / Az égre függesztem Könyves Szemeimet = 2-IV/3. Ad notam: Keresztfán Kint vallott etc. (85–86. o., 7 sz.)*
32. *Én Jéusom! Sebesítve, / Kereszt-fára fel-feszítve = 2-V/1. Ad notam: Lauda Sion Salvatore etc. (87–88. o., 4 sz.)*
33. *Keserves Panaszsa a’ Kristusnak és Felelete a’ bűnösnek Kristus’ panaszására (3-3 szakasz) = 2-V/2-3. („Második és Harmadik Ének a fel-feszítettett...”)* Ad notam-jelzés nélkül. (89–91. o., 3-3 sz.)
34. *Ah jaj nekem Szomorunak! / Ah jaj Keserves Anyának! = Szűz Mária Keserves Siralma. Ad notam: Virágzó Szép hegyek. és Óh életünk vég-órája. (94 – 95. o., 7 sz.)*
35. *Ah tehát Keresztfán! Függesz én érettem = A’ fel-feszítettett Úr Jéus Kristusnak Szent Keresztye alat ének ad notam: Ah tehát el-mentél, töllem busut vettél ’s a’ t. (96. o., 4 sz.)¹⁰⁹*
36. *Jaj! mit látok? imé az Úr Jéusnak / Szent Szíve! = Az édes Jéusnak Szentséges Szívéhez Induló Utazónak Éneke. Ad notam-jelölés nincs. (99-100. o., 3 sz.)*
37. *Óh Szent Angyalok! jőjjetek, / Mennyből ide Siessetek = Jéus Sz. Szíve I/1. Ad notam: Vis tibi dicam Jezu mi etc. (102–103. o.)*
38. *Óh édes Szív, Jéus’ Szíve, / Én Szívemnek minden Kintse! = Jéus Sz. Szíve I/2. Ad notam: AEterna Rex altissime (104. o.)*
39. *Vedd jó neven én Szívemet, Óh édes Jéusom! = Jéus Sz. Szíve I/3. Ad notam: Ah jaj a’ Keresztfán függesz. (105–106. o.)*
40. *Jéus’ Szent Szíve édes, felettébb szerel-/metes, a’ bűnösökhöz Kegyes, Kedvesihez / hívés- ges. = Jéus Sz. Szíve I/4. Ad notam: Kelly-fel Keresztény lélek, a’ nagy Istenre Kérlek etc (107. o.)*
41. *Le-borúlva imádunk, Jéus’ Szíve / és áldunk = Jéus Sz. Szíve II/1. Ad notam: Jéu minnyáján örüllünk, és Szívünkben vigadgyunk etc etc (111–112. o.)*
42. *Óh áldott Szív! Óh édes Szív! én Jéus- / -som’ Szent Szíve = Jéus Sz. Szíve II/2. Ad notam: Édes Jéus, én Szerelmem etc (113–114. o.)*
43. *Hol vagy én Szerelmes Jéus Kristusom? / Hol talállyjalak-fel Kegyes Meg-Váltóm? = Jéus Sz. Szíve II/3. Ad notam-jelölés nélkül – kb. ismert, saját dallamra. (115–116. o.)*
44. *El-indultam, el-is megyek a’ Kisdéd Jé- / -sushoz = Kisdéd Jézushoz és Dajkájához Szt. Józsefhez – kezdő ének. Ad notam-jelölés nincs. (123. o.)*
45. *Édes Jéus, én Szerelmem, / Óh mely igen Szeretlek! = Kisdéd Jézushoz és Dajkájához Szt. Józsefhez. I/1. Ad notam-jelölés nincs. (125–126. o.)*
46. *Údvöz-légy édes Tútora, / Úr Jéusnak Kedvelt Attya = Kisdéd Jézushoz és Dajkájához Szt. Józsefhez. I/2. Ad notam-jelölés nincs. (127–130. o.)*
47. *Add nekem Jéus Szívedet, hadd ölélgethessem, / Lelkem’ buzgó Szeretőjét Szívembén rejthessem = Kisdéd Jézushoz és Dajkájához Szt. Józsefhez. I/3. Ad notam: Ah jaj a’ Keresztfán függesz. (131–132. o.)*
48. *Óh! hol vagy Magyarok’ tündöklő Tsillaga, / Ki voltal valaha Országunk’ Istápjá? = Szent István és Szent Imre I/1. Ad notam-jelölés nincs. (139–140. o.)*
49. *Ditsó István, nagy Királyunk! / Téged Ég ’s föld magasztal = Szent István és Szent Imre I/2. Ad notam-jelölés nincs. (140–141. o.)*

¹⁰⁹ Teljes egészében az utólagos szerk. által beírt szöveg.

50. Szűzességnek Lilioma, / Szeretet' piros Rósája = Szent István és Szent Imre I/2. Ad notam-jelölés nincs. „Éneke az Udvarhelyi Semináristáknak.” (142–143. o.)
51. Mit mondgyak édes Jésumom? akarod-e? / majd meg-nyitom én Szívemet = Ének az Édes Jésumhoz. „Vis tibi dicam Jésumi Magyarúl.” (151–152. o.)
52. Istenem! Szeretlek tégedet: / Te előbb szerettél engemet. = O Deus ego amo te, nam prior tu amosti me'. (153. o.)

Imádságok jegyzéke:

1. A Mária köszöntésére induló utazók hódolatának leírása és imádság – 6. o.
2. *Térdelve mondandó Imádság A' Bóldogságos Szűz Máriának Szent Képe előtt.* – 16–19. o.
A hódolat menete és A' Képpel adandó áldás. – 20. o.
3. *Térdelve töredelmes szívvél stb.* – utasítások és imádság = Utazás A' Fel-feszített Názáreti Úr Jézus Kristusnak Szént Keresztyéhez a' Kálvária-hegyire. (53. o.)
4. *Térdelve mondandó Imádság A' fel-feszített Názáreti Úr Jézus Kristusnak Keresztye alatt.* (61–66 o.) – befejezésül a 67-es oldaltól a *Ditsőség, és ditsiret te néked* kezdetű ének. (67–68 o., 7 sz.) Ezt követi a *Végezetre* c. alatt a hódolatadás befejező utasításai. (69. o.)
5. *Tekints-le, Szentséges örök Atya Úr Isten, a' magos mennyeknek lakó helyéből...* A kereszt előtti ájtatosságokat lezáró ima. (93–94. o.)
6. *A' Feszülettel adandó Áldás* (96. o.)
7. *Térdelve buzgó Szívvél az édes Jézus Szentséges Szívének Szent Képe előtt*(101. o.)
8. *Térdelve mondandó Imádság Az édes Jézus' Szerelmes Szívének Szent Képe előtt.* (108–109. o.)
9. *A' Jézuss' Szíve Képpel adandó áldás* (109. o.)
10. *Óh Jésumom! érted halni, / Szenvedni, gyönyörűség* (117. o.)
11. *Óh Isteni Szív, Úr Jézusnak édes Szíve* (118–119. o.)
12. *Térdelve buzgó Szívvél* (124. o.)
13. *Térdelve mondandó Imádság Az édes Kisded Jézusnak, és Szent Józsefnek, Szent Kepe előtt.* (133. o.)
14. *A' Képpel adandó Áldás* (134. o.)
15. *Térdelve áitatossan mondani* = Szent István és Szent Imre (138. o.)
16. *Végezetre Le-Kell térdelni alázatossan és A' Képpel adandó Áldás* = Szent István és Szent Imre (144. o.)
17. *Laudetur Jésumus Cristus* stb. – latin és magyar röpimák. (145. o.)
18. *Imádsága Hetedik Sándor Pápának* (146–149. o.)
19. *Oh Jésumom! érted halni, szenvedni, gyönyörűség* (149. o.)
20. *Óh én édes Uram Jézus Kristusom! én ezt az egy tseppetskét a Te Keserves Kin-Szenvedésnek tengerébe viszem* (150. o.).